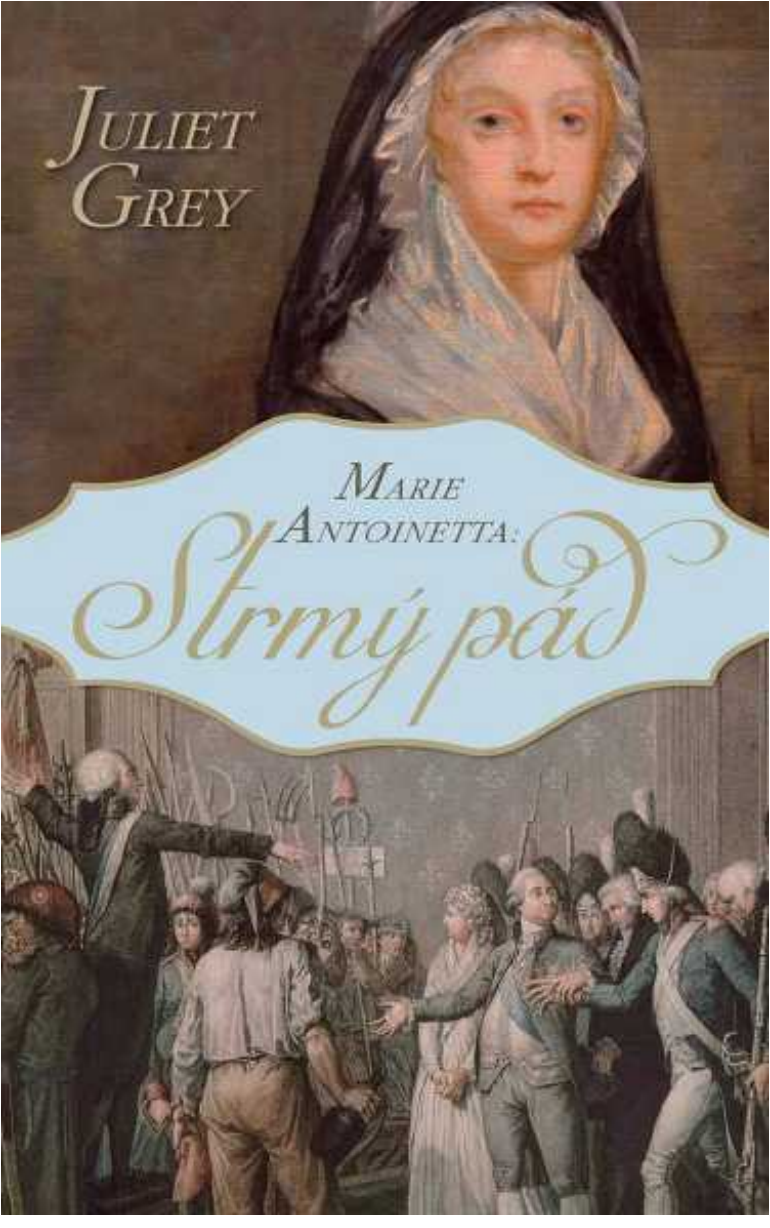
Juliet Grey
Marie Antoinetta:
Strmý pád

Juliet Grey

Marie Antoinetta: Strmý pád

2014

DOMINO

Cover design © 2014 by DOMINO

Veškerá práva vyhrazena. Žádná část tohoto díla nesmí být reprodukována ani elektronicky přenášena či šířena bez předchozího písemného souhlasu majitele autorských práv.

Z anglického originálu CONFESSIONS OF MARIE ANTOINETTE, vydaného nakladatelstvím Ballantine Books, New York 2013,
přeložila Tereza Horáková
Odpovědná redaktorka: Karin Lednická
Jazyková redaktorka: Lenka Vymazalová
Korektura: Hana Pušová
Sazba písmem Adobe Garamond Pro: Dušan Žárský
Obálka: Rajka Marišinská
Vydání druhé, v elektronické verzi první
Vydalo nakladatelství DOMINO, Na Hradbách 3, Ostrava 1,
v březnu 2014

ISBN 978-80-7303-975-2

Pour mon mari Scott, jenž to vše umožnil. *Bisous!*

Teprve v záplavě strastí si člověk uvědomí, kým opravdu je.

Marie Antoinetta hraběti de Mercy-Argenteau

Potomstvo by nemělo věnovat pozornost „tajným legendám, jež se o vladaři za jeho života šíří ze zlomyslnosti či z pouhé záliby v klevetění, byť pomýlená veřejnost věří, že jsou pravdivé, a za pár let je přijmou za své dějepisci, kteří tak klamou sami sebe i následující generace“.

Voltaire, *Éloge funèbre*, napsáno za vlády Ludvíka XV.

JEDNA

Sbohem, nádhero

5. října 1789

„Zmocníme se královny, živé či mrtvé!“

Louison má drsný hlas. Není divu. Už pár hodin ten pokřik stále opakuje. Nedbá však píchání v hrdle ani deště, který jí bičuje tváře a špiní jedinou dobrou sukni, jež ztěžkla blátem, jak šlape po nedlážděné cestě ze středu Paříže do paláce ve Versailles.

„Já chci stehno!“ zakráká vedle ní mohutnější a silnější *poissarde*, jež se ohání sekerou a zástěru již má potřísněnou krví. Hluboký hlas zvolá: „Udělám si z jejích vnitřností kokardu!“ Louison se otočí v očekávání, že spatří další rybářku nebo možná nějakou prostitutku z Palais Royal, jež se také připojily k šestitisícovému zmáčenému průvodu. Poprvé si všimne ohryzku na krku a slabého náznaku strniště na tvářích své souputnice. Nyní už chápe, jak se „*poissarde*“ podařilo mávat dlouhé míle násadou píky, jako by to byla obyčejná hůl. „Promiňte, monsieur,“ ozve se a dloubne souseda loktem. „*Votre perruque* – máte nakřivo paruku.“ Muž si neobratně upraví odrbaný doplněk. Zdá se, že paruka nikdy neviděla hřeben. Louison by ji použila jako rekvizitu při tesání sochy Medůzy. Ať už je ten převlečený chlap kdokoli, pokud

by se člověk nedíval moc zblízka, podobá se spoustě urousaných bojovnic táhnoucích na Versailles.

Muž Louison vyleká, neboť ji náhle chytne za zápěstí, pak si však přitiskne prst na rty. „Je nás tu spousta," prohlásí. Má kultivovaný přízvuk, jako by se jednalo o vzdělance.

„Já chci srdce té rakouské děvky!" zaječí jakási žena hluboko v davu a je slyšet, že si na osmělení přihnula alkoholu. Dvanáct mil s prázdným žaludkem v ledovém a neúnavném dešti si žádá posilnění – mnohé ubožačky cestou nevynechaly jedinou hospodu. Teď jsou jejich zástěry a dřeváky olepené blátem hustým jako pomyje. Podle třešňově zbarvených tváří a nosů je zjevné, že v útrobách mají tolik brandy, kolik nenávisti chovají v srdci.

Jakmile Louison objevila vlka mezi jehňátky, rozhlíží se po dalších členech neobvyklého lidového vojska. Udivuje ji přítomnost mnoha dam s módně napudrovanými hlavami a oděných v bílém, tak, jak chodívala královna, když ještě Louison sama stála na prahu ženství. Dětsky tehdy snívala o takových tenoučkých a splývavých šatech i o účasti na *fêtes champêtres* na zelených trávnících ve Versailles. Tyto dámy, jež si za veselého pochodu zpívají navzdory dešti i tomu, že jim bláto mění čisté pláště v nasáklé cáry, nejsou žádné trhovkyně – Louison si představuje, že by právě ony mohly skotačit v paláci.

Bubeníci v předvoji začínají s novým rytmem, tentokrát naléhavějším a energičtějším, než bylo pomalé a monotónní dunění, jež pochod doprovázelo předchozích šest hodin. „Určitě se blížíme k městu," vykřikne kdosi. Tisícovky zbraní, jež bývaly původně zemědělskými nástroji – vidle, kosy a motyky –, se zvedají do vzduchu, jak se zpráva šíří k zadnímu voji průvodu. Před bubeníky vystřelí čtyři děla tažená na povoze, duté zahřmění dvanáctiliberních hlavní rozechvěje raně podzimní ovzduší. Jako na odpověď vystřelí desítky mušket. „Vidím brány!" ozývá

se křik a Louison se bezděčně zachvěje. Mozolnatou dlaň sevře ještě pevněji kolem rukojeti dláta, symbolu jejího řemesla.

„Bojím se," zamumlá k muži, který kráčí vedle ní. Jeho tělo páchne spíše pižmem a pepřem než potem a rybí vnitřnosti s kuřecí krví jsou do mušelínové zástěry vetřeny tak dovedně, jako by je tam namaloval. Mohutnou paruku má pevně usazenou na hlavě, drží ji špičatá rudá čapka, jíž se říká čapka svobody. Půjčila mu ji jedna z opilých *poissardes*, jež si ho popletla s příslušnicí vlastního pohlaví.

„Pomysli na tu příšeru a nebudeš se mít čeho bát," uklidňuje ji.

Mladá sochařka nahlas zapřemýšlí, zda zrovna není jejím největším nepřítelem spíše hlad, avšak společník jí kvapně připomíná, že její prázdné břicho má jedinou příčinu. Louison si protřepe zmáčené sukně a zhluboka se nadechne. Posilněna se vrátí k bojovému pokřiku. „Zmocníme se královny, *živé či mrtvé*!"

Vydala jsem se na procházku v dešti. Jemné mrholení působí jako padající slzy. V palácových zahradách dnes nejsou žádní návštěvníci a prázdnota dodává rozlehlým parterům tajuplný nádech. Jdu, kam mě nohy nesou. V duchu slyším nokturno pro violoncello. Při vstupu do trianonských zahrad mě nikdo nedoprovází a nechrání mě žádná osobní stráž. Na cestičce leží v blátě vlhkem lesklé zlaté listy, jež tam přilepil deštík.

Podkasám si sukně a šplhám po skalnatém výstupku, který vede k umělé jeskyni, vábí mě zvuk vody padající z útesu porostlého kapradím. Poté se svezu na žulově zbarvenou zem. Několik minut hledím na vodu a ruce vsouvám do kapes šedých hedvábných šatů, abych se trochu zahřála. Prsty svírám otcovy hodinky, vychutnávám si jejich váhu v dlani. Tyto hodinky na tenkém řetízku jsou jediné, co mi po Františku Lotrinském zbylo, je to jediný majetek, který jsem směla převézt přes hranici, když jsem

navždy opouštěla Rakousko, abych se stala francouzskou dauphinkou. Vytáhnu je z kapsy a podívám se, kolik ukazují: devět minut po druhé. Nad hlavou mi táhne břidlicově zbarvený mrak. Za veselejších dnů jsem tu odpočívala s hrabětem von Fersen. Hovořili jsme o všem a o ničem, vylévali si srdce. Minulý týden za mnou přišel se zprávou, že si ve městě Versailles pronajal dům, aby mi byl denně nablízku. Netuším, co bych si bez něj počala. V posledních měsících byl život už tak dost nesnesitelný. Musela jsem mnohokrát vyslovit sbohem. *Mon cher coeur* Gabrielle Polignacová byla doslova vykázána z Francie. Když v červenci Pařížané vtrhli do Bastily, volali po její krvi – co jiného mohl manžel udělat než vybídnout její rodinu k útěku? Pryč je také hrabě d'Artois s rodinou. Pláču pro Gabrielle, ale stěží si dovedu představit, jak těžké muselo být pro manžela poslat do exilu svého nejmladšího bratra, jejž lid tolik nenávidí. Vše jen proto, aby zmírnil touhu národa po krveprolití. Můj drahý abbé Vermond, který mne vzdělával od dětství a doprovázel mě z Vídně, patnáct let můj předčitatel a společník – také on si spěšně sbalil věci a v půli července nasedl do jednoho z kočárů mířících k hranicím.

Kvůli revoluci ve Versailles nastal podzim. Vyhnanství učinilo z mých bývalých společníků, z Gabrielle a Vermonda, oběti. Většina členů mého milovaného trianonského kroužku, jako je kněžna de Lamballe, uprchla do bezpečí. Dny zeleně a průzračné modři nyní zešedly a zhnědly. Zatímco hledím do vodopádu, vidím tvář neviňátka, jež si bůh povolal na začátku krize. Jemné hnědé vlásky se prvnímu dauphinovi Ludvíku Josefovi kroutí na ramenou, oduševnělé oči má stále velké a modré. V bublající vodě slyším jeho hlas, uklidňující povzbuzení: *Sois courageuse. Nezoufej, maminko*.

„*Je te promets, mon petit* – slibuji," zašeptám. Nakonec začínám cítit vlhkost v kostech a uvažuji, jak dlouho tu asi sedím.

Vytahuji opět otcovy hodinky, když tu zaslechnu z dálky „Haló!“ a ohlédnu se po zvuku. Pádí ke mně jedno z palácových pážat, vysoký chlapec v královsky modré livreji. „*Votre Majesté!*“ Divoce ukazuje k zámku a kamsi za něj k městu. „Máte se ihned vrátit do paláce. Na Versailles pochodují tisíce žen – až z Paříže. Říká se, že jsou ozbrojené!“

Má první myšlenka patří Ludvíkovi a dětem. „Kde je Jeho Veličenstvo?“

„Stále na lovu v Meudonu, *Majesté*,“ odpoví zadýchaně. „Už vyrazilo několik poslů, aby ho přivedli zpátky. Prosím, musíte jít ihned se mnou.“ Vypadá, jako by se měl rozplakat. Bez ohledu na výšku mu nemůže být víc než dvanáct. Podávám mu ruku a ptám se, kdo ho pro mě poslal.

„Monsieur ministr války, hrabě de La Tour de Pin. Je dosti rozrušený, *Majesté*.“

Snažím se chlapce cestou zpět do zámku uklidnit, ptám se na jeho jméno a zajímám se o jeho rodinu. Od bran Malého Trianonu je to k paláci něco přes míli a my se s Danielem musíme vrátit pěšky. Páže natolik spěchalo, aby mě našlo, že zapomnělo mým jménem požádat o kočár.

Čeká mě scéna podobná chaosu. Od chvíle, kdy se do Versailles dostala ona děsivá zpráva, jsou státní komnaty s každou hodinou přecpanější. V Zrcadlovém sále je taková tlačenice, až by se mohlo zdát, že se tam chystá zahájení plesu. V salonu Oeil de Boeuf se tlačí ministři a dvořané a kolik lidí, tolik názorů. „Pánové, nemůžeme činit žádná rozhodnutí, dokud se Jeho Veličenstvo nevrátí z Meudonu,“ upozorňuji je. Zatímco vše kolem mě horečně kypí, já cítím podivný klid. „Nezbývá, než čekat,“ sděluji ministrům. Někdejší ministr financí Jacques Necker, který byl z funkce uvolněn v červenci poté, co se s králem neshodl na jednání se vzbouřenci, se vrátil, nejspíš jen proto, aby se hašteřil s hrabětem de Saint-Priest, jenž byl propuštěn pod vlivem

téhož liberálního ovzduší. Hrabě de La Tour du Pin zvyšuje hlas, aby je přehlušil.

Stovky dvořanů, jež ve Versailles zůstaly po červencových čistkách, propadají panice. Přestože však z každého póru jejich těla pod hedvábnými obleky barvy lososové a holubičí šedi čiší strach, zmocňuje se jich morbidní zvědavost. Ženou se k vysokým děleným oknům Herkulova salonu v naději, že uvidí blížící se dav.

Se vší důstojností, jíž jsem schopna, se uchyluji do svých soukromých pokojů schovaných za řetězcem státních komnat. „Ujistěte se, že máme dost dřeva na topení," žádám madame Campanovou. Pohlédne na mne a ihned chápe, co mám na mysli. Odloží knihu na mramorový stoleček a přechází k vysoké komodě, kde se postaví vedle mě. Vytáhnu z kapsy kroužek klíčů a odemykám zámek. Společně vytáhneme čtyři těžké truhlice a přeneseme je ke krbu. „Spalte vše, co v nich je, Henrietto," vybízím ji klidně. Mé vzpomínky se mění v prach a popel, komínem stoupá kouř. Zatímco jasné plameny polykají léta vzácné korespondence s matkou a bratry, usedám, abych sepsala poslední list své milované vévodkyni ve vyhnanství.

Ponořím brk a píši vzletnými, pevnými tahy, ačkoli ruku nemám o nic lehčí než v dětství, kdy jsem snášela nekonečné opravy své shovívavé guvernantky. Vybavuji si slova, jež jsem odpoledne u vodopádu v duchu slyšela z úst svého syna, a informuji Gabrielle de Polignac o naší situaci. Nakonec dodávám: *Ujišťuji vás však, že nepřízeň osudu neoslabila mou sílu ani odvahu, ty neztratím nikdy. Obtíže mne naučí opatrnosti; v podobných chvílích se učím odhadovat lidi a rozlišovat, kteří jsou opravdu blízcí a kteří nikoli.*

Jen bůh ví, kdy – a zda vůbec – se k ní tento dopis dostane.

Vracím se do Oeil de Boeuf, kde hrabě de La Tour du Pin halasí, že nejlepší by bylo vyslat flanderský regiment žoldáků, aby

odřízl cestu do Paříže. „K čemu by to bylo dobré?“ namítá Necker, jehož často osočovali, že je na straně lidu. „Stavidla se otevřela a tisícovky rozzuřených občanů jsou už hodiny v pohybu.“

Opět hraběti připomínám, že takový příkaz nemůže vydat v nepřítomnosti krále. Ministr války na mě hledí a mohutné čelisti se mu chvějí snahou potlačit vztek. „Takže tu máme postávat a spínat ruce jako bezmocné služtičky? *Sacre Dieu!* To se můžeme rovnou seřadit jako vodní ptactvo a počkat, až nás lovcova mušketa skolí jednoho po druhém! Proboha!“ Gestem obsáhne velkolepý salon a namíří paži k Zrcadlovému sálu, kde se mnohonásobně odráží úzkostné tváře francouzské šlechty. „Každý z těch floutků má ozdobný meč, který mu rovnou mohl zapůjčit váš *intendant des menus plaisirs*. Jsou to jen klenoty poseté divadelní rekvizity, jistě nejsou ostřejší než nůž na máslo. A troufám si říct, že mezi těmi, kteří kdy viděli boj, si jen nemnozí vybaví, jak pozvednout zbraň proti nepříteli. Kdybychom byli u karetního stolku, *Majesté*, vsadil bych si raději na rozčilenou rybářku z pařížské tržnice než na markýze de Noirmoutiers či jiného jemu podobného.“

Ačkoli v Ludvíkově nepřítomnosti není v moci hraběte vyslat regiment, může alespoň podniknout opatření k naší ochraně za palácovými zdmi. Nařizuje zavřít mohutné železné brány na Nádvoří ministrů. Tato událost má zásadní význam: zámek ve Versailles se ještě nikdy neuzavřel veřejnosti. La Tour du Pin také rázně vysílá několik strážných, aby zavřeli těžké dveře oddělující jednotlivé sály státních komnat, což se nestalo od časů krále Slunce. „Zataraste všechny chodby!“ křičí, zatímco příslušníci královské stráže krčí rameny a tážou se: „A čím?“

Zakrátko už desítky strážných v parukách a modrých kabátcích s bílým lemováním stěhují pozlacený nábytek čalouněný brokátem. Zatímco nejistě skládají křesla na stoly a blokují dveře těžkými příborníky, hrabě de La Tour du Pin hřmí: „Nenecháme

se tu uvěznit, možná i zmasakrovat, aniž bychom se bránili!“ V davu modrých uniforem tlačících nábytek na všechny strany se objeví vysoká postava v lahvově zeleném kabátci, světle hnědé vlasy jen zlehka napudrované.

„Axel,“ zamumlám pro sebe a uvažuji, jak je možné, že jsem jeho přítomnost dosud nezaznamenala. Nemohu ho pozdravit, aniž bych na nás upoutala pozornost. Jelikož však jeden druhého známe, už pouhá skutečnost, že je jediným dvořanem – a to není ani Francouz –, který je ochoten pomoci vojákům v jejich snaze ochránit nás, ukazuje hloubku jeho citů, a to nejen ke mně, ale také k Ludvíkovi. Modlím se, aby se obrátil a zachytil můj pohled, v němž se zrcadlí vše, co chovám v srdci, avšak Axel je zabrán do práce. Pokouší se vyzvednout křeslo čalouněné zeleným brokátem na vykládanou truhlici, jež už sama spočívá na stole, a nařizuje trojici strážných, aby mu pomohli vše přisunout k zavřeným dveřím.

Obávám se, že děti Francie všechno to pozdvižení vyděsilo, a tak spěchám do své knihovny, vcházím do soukromých komnat dveřmi dovedně ukrytými ve zdi, potažené damaškovou tapetou. Čtyřletý dauphin Ludvík Karel spokojeně leží natažený na koberci a pod pozorným dohledem nové guvernantky markýzy de Tourzel si hraje se svou starší sestrou madame Royale. Syn markýzu překřtil na madame Přísnou. Sotva vstoupím do místnosti, Louise de Tourzel se zvedne.

„Maminko!“ Dauphin vzhlédne, usměje se na mě a v buclaté ručce sevře žlutou dřevěnou kuličku. Mousseline se mračí, a když jsem teď v místnosti i já, otáčí se k bratrovi zády. Téměř jedenáctiletá dcera dává jasně najevo, že s malým chlapcem nechce mít nic společného.

Markýza si všimla mého ustaraného pohledu, a tak přistoupila blíže. Vzala jsem ji za ruce a přitáhla si ji tak, abych jí mohla

zašeptat: „Kdo ví, co se stane, avšak dětem by se denní režim neměl narušovat, tedy pochopitelně pokud…“

Ozvalo se zaškrábání na dveře. Madame Campanová otevřela a vpustila lokaje, jenž se celý udýchaný zarazil na prahu. Jakmile zahlédl královské děti, naléhavě zašeptal: „*Votre Majesté*, král se vrátil!“

Přitáhnu si syna i dceru do náručí a přitisknu rty na jejich sladká čelíčka. Zamířím ke dveřím a položím si prst na rty jako připomínku, že není nutné zbytečně plašit děti. Campanová a Tourzelová se mi ukloní. Uvažuji však, jak dlouho ještě mohu děti chránit před hrozivými událostmi, jež se blíží k našemu prahu.

Neslyšně kráčím státními komnatami a vstupuji do Martova salonu, kde spatřím Ludvíka, jenž má stále na sobě vysoký klobouk a bahnem zacákaný lovecký oblek z olivově zbarveného sametu. Ministři se kolem něj shlukují jako barevný lišejník na kamenné zdi. Zaznamenám napudrovanou hlavu a podivně tmavé obočí nejhlasitějšího řečníka Jacquese Neckera, jenž se snaží přehlušit další zvýšené hlasy. Poradní místnost nyní dělá čest svému božskému jmenovci, stal se z ní válečnický salon.

„*Musíte* zůstat zde, pane.“ Necker upřeně hledí na hraběte de Saint-Priest, jenž je ministrem královské domácnosti. „Jen pomyslete, jak by to vypadalo, kdybyste před chátrou utekl!“

O čem to v mé nepřítomnosti hovoří?

„Nenavrhoval jsem, aby Jeho Veličenstvo opustilo trůn,“ opáčí rozohněný Saint-Priest. „Jen jsem řekl, že s ohledem na bezpečnost by se měla s ozbrojeným doprovodem do Rambouillet vydat *královna* a *děti Francie*. Kdybyste byl naslouchal, seznámil byste se s mým návrhem, aby *král* s osmi sty příslušníky osobní stráže a dvěma stovkami vojáků z pluku chasseurs des Evêchés vyrazil postupujícím Pařížanům v ústrety. Tisícihlavé vojsko znamená střet, pánové, nikoli ústup!“

Na Île de France bychom byli zanedlouho, Rambouillet není daleko. Přesto mám z cesty obavy. Ludvík zámek, jenž kdysi býval středověkou pevností, zakoupil před šesti lety kvůli jeho poloze na okraji bujného lesa plného zvěře. Přinejmenším prozatím bychom tam s dětmi byli v bezpečí.

Hrabě de La Tour du Pin očividně se Saint-Priestem souhlasí, jako ministr války však myslí dopředu, jako by to vše byla jen velkolepá šachová partie. „Proslýchá se však, že v průvodu pochoduje asi šest tisíc osob. Jestliže by tedy tisíc mužů čelilo přesile, máte jen dvě možnosti: využít při útoku momentu překvapení a začít střílet, nebo mít připraven náhradní plán, pokud by ten první selhal."

„Nevydám rozkaz ke střelbě do Francouzů – zvláště ne kvůli sobě," prohlásí Ludvík odměřeně. „Navíc tvrdíte, že jsou to nespokojené *ženy*. Za žádných okolností nevydám rozkaz střílet na ženy!"

Ministr války sklopí hlavu. „Pokud dovolíte, *Majesté*, jsou to velmi *rozzuřené* ženy. Pokud by se snad vzbouřenci nezastavili a neposlechli hlas rozumu, pak budete mít díky silnému ozbrojenému doprovodu dostatek času uchýlit se do Rambouillet. Odtud se můžete s královskou rodinou vydat do Normandie, čímž se zmatkům značně vzdálíte."

Vrhnu prosebný pohled na portréty Ludvíka XV. a své zesnulé matky císařovny Marie Terezie. Visí na protilehlých stěnách rozlehlého salonu a hledí na sebe obklopeni mořem krvavě rudého damašku. Co by asi učinili na našem místě: Ludvík jako panovník, jenž vždy zneklidněl a přenechával rozhodnutí jiným, a má autokratická matinka, jež byla ve všech ohledech sebejistá a rozhodná?

„Nechci nikoho ohrozit," trvá na svém Ludvík. Má na mysli naše bezpečí, ministrovy rozporuplné rady, nebo dobrou vůli lidu? Ve suitě státních komnat si šuškají stovky dvořanů. Mar-

kýzy a vévodkyně se skrývají za otevřenými vějíři s rukojeťmi ze slonoviny, jimiž se nervózně ovívají. Nikdo se neodvažuje mě oslovit.

Hodiny odbíjejí čtvrtou a muži se nadále dohadují. Obrátím hlavu a vyhlédnu z okna vedoucího do parteru, kde se v padajícím soumraku rýsují siluety tvarovaných stromů. Co nám přinese večer? Po zádech mi přeběhne mráz, až se otřesu.

Najednou hašteřivé ministry přehluší Ludvíkův hlas. „Pánové, nepřijmu žádné rozhodnutí, s nímž by nesouhlasilo Její Veličenstvo." V Martově salonu rázem všechno ztichne, ustane veškerý lomoz. Všechny hlavy se otáčejí ke mně.

V té chvíli mám jedinou myšlenku. Podívám se přes místnost na manžela a setkám se s jeho pohledem, ačkoli s ohledem na svou krátkozrakost nejspíše vidí jen stříbřitě šedivou skvrnu. „Nechci, aby král čelil nebezpečí, jež bych s ním nemohla sdílet," pronáším.

„Pak tedy prozatím zůstáváme," prohlásil Ludvík rozhodně. „Budeme spolu." Hraběti de La Tour du Pin se z hrdla vydral popuzený výkřik.

Čas neúprosně běží, v každém sále tikají a odbíjejí hodiny ze zlata a mramoru. Kolem páté dostáváme zprávy, že lůza posilněná kořalkou se zastavila u Národního shromáždění, které vytvořil třetí stav letos v červnu. Říkají si vláda lidu, ale zatím kážou pouze nenávist a nesnášenlivost a zdá se, že touží jen po krvi. Nikdo z členů netuší, jak vládnout, nikdo nepřišel s přijatelným řešením stávajících problémů, avšak přesto opovrhují monarchií a viní ji a nás spolu s ní z každého neštěstí.

Dovídáme se, že lůza se snaží setkat s členy Shromáždění. Očividně jsme předtím měli špatné informace. V davu jsou také muži, mezi nimi i profesor anatomie z Pařížské univerzity, jistý doktor Guillotin. Nejde tedy jen o bezprávné chudáky. Někdo

je musel k rebelii navést, rybářky v dřevácích na každém kroku provází učenec v botách s přezkami.

„Co ještě chtějí?“ táže se Ludvík posla z Národního shromáždění. „Už mají svobodu tisku. Církev byla přinucena vzdát se výnosných rent a příjmů. Byly zrušeny šlechtické výsady, a to vše během posledních tří měsíců. A teď nový rozruch kvůli *lidským právům* – co víc ještě chtějí?“ opakuje zmateně.

Je to nepochopitelné. Vše se dává do pohybu nesmírně rychle, avšak pro rebely není žádná změna dost prudká.

„Mají hlad, Vaše Veličenstvo,“ odpověděl posel. „Domnívají se, že ve Shromáždění zasedají nepřátelé lidu, kteří jsou příčinou hladomoru. Tvrdí, že proradní muži dávají peníze a dluhopisy mlynářům, aby jim nemleli zrno na mouku. Když předseda Shromáždění žádal konkrétní jména, sdělili mu, že mezi ně patří pařížský arcibiskup. Nato poslanec z Arrasu monsieur Robespierre vybídl ženy, aby vylezly na lavice a křičely o chleba.“ Posel vyšle zoufalý pohled mým směrem. „Pro královnu to nevypadá dobře, pane. Jedna z rybářek vytáhla ze špinavé zástěry skývu tmavého chleba a všem oznámila, že…“ Odmlčel se a zhluboka se nadechl.

„*Continuez, s'il vous plaît, monsieur,*“ vybízím ho tiše.

Úzkostlivě těká pohledem po místnosti. „Prohlásila, že chce, aby ho *l'Autrichienne* spolkla dřív, než jí zakroutí krkem.“

Salon opět ztichne, avšak jen na chvíli. Poté začne hlomoz nanovo, jak každý dvořan rozhořčeně drmolí a ministři z plných plic objasňují svůj názor. Vše však přehluší křik od bran.

Venku se snáší tma a oblohu halí hustá mlha. Člen královské stráže nás informuje, že na železné mříže se tlačí tisíce žen a domáhají se vstupu. Bez ohledu na jejich pokřik vím, že ve skutečnosti touží po mé krvi. Byla bych blázen, kdybych se jich nebála.

„Nemohu je ignorovat,“ tvrdí Ludvík. „Král je otcem svého lidu, a dokonce i vzbouřenci jsou mými dětmi. Pokud se jedná

jen o rozčilené trhovkyně, nevidím důvod k panice.“ Souhlasí, že se setká s delegací pětice žen vybraných z davu. Do Oeil de Boeuf je mají doprovodit poslanci Shromáždění. Modlím se, aby žádná neskrývala zbraň, již by naše stráž neodhalila předem.

Když však delegace dorazí, dělám si starosti, zda bychom se neměli obávat spíše poslanců. Onen muž z Arrasu, jenž je Ludvíkovi představen coby Maximilien François Marie Isidore de Robespierre, vypadá, že se nikdy neusměje. V krysí tváři má drzý výraz a postoj i oděv vybranější než mnozí dvořané. U krku i na zápěstích se mu kroutí neposkvrněná bělostná krajka, stejně zářivé jsou i punčochy a přezky na botách má vyleštěné do takového jasu, že se ve světle svic doslova blyští. Zatímco Robespierre přechází rozlehlý prostor, dychtivě, ba možná závistivě těká pohledem po Zrcadlovém sále, jako by chtěl pojmout veškeré úchvatné znaky monarchie, jíž tolik opovrhuje. Přesto se však obléká jako markýz. Samo o sobě to ukazuje, že se mu nedá věřit.

Vedle monsieura Robespierra cupitá jeden z umírněnějších poslanců, monsieur Mounier, jenž se mi ukloní ve chvíli, kdy se ten člověk z Arrasu zahledí jinam, nejspíš na vlastní odraz v jednom z myriády zrcadel. „Robespierre je popuzený, Vaše Veličenstvo,“ zašeptá Mounier hlasitě, „neboť dnes odpoledne Shromáždění dostalo zprávu, že král odmítl ratifikovat Deklaraci práv člověka.“ Hovoří a klopýtá po parketu, jak se snaží udržet krok se zbytkem delegace, ačkoli stejně zaostává, jelikož se pokouší informovat o nastalém zvratu. „Koneckonců Shromáždění listinu ratifikovalo šestadvacátého srpna, takže na pečeť Jeho Veličenstva čeká už více než měsíc. Došla mu trpělivost. Věřím však, že pokud se král nechá přesvědčit k okamžitému podpisu, násilí lze odvrátit.“

Zblednu. Četla jsem onu listinu a zřetelně si vybavuji, co lid žádá: Vládnoucí moc prý nenáleží monarchii, nýbrž *národu* – co

to má znamenat? Občané budou podle své vůle rozhodovat, kdy nebo zda vůbec zaplatí daně? „Dnes?“

„Musíte krále přesvědčit, *Majesté*. Může to být jediná cesta.“

„Monsieur, nikdy se nebudu snažit přemluvit manžela, aby udělal něco, co zcela protiřečí naší posvátné víře. Ludvík XVI. vládne z boží vůle. Členové Národního shromáždění nejsou ničím víc než samozvanými uzurpátory, a jestliže podle Deklarace práv člověka ‚princip suverenity‘ náleží *každému* muži i ženě, pak bychom tu neměli nic než anarchii. *Kdo* by tedy *vládl*? Já vám to povím, pane Mouniere: chaos.“

Dojdeme na konec Zrcadlového sálu a zahneme za roh do Oeil de Boeuf, kde Ludvík obklopený strážemi dává slovo trhovkyním. Slyším, jak se každé ptá na její povolání, na manžela a děti. Hovoří s nimi vlídně, bez známky povýšenosti. Místo toho nabízí otcovský zájem. Ve světle modrých očích se mu zračí opravdová účast. Pohledná mladá žena s koženou zástěrou pocákanou blátem má kolem hlavy jako šál ovinutou trikolóru, zpod níž se jí dere záplava hnědých kudrn. Představuje se jako Louison Chabryová. „Zabývám se sochařstvím,“ dodává a usvědčuje tak ze lži zvěsti, že se na nás vydaly tisícovky *poissardes*. „Máme hlad,“ pokračuje a sevře své dláto. Znepokojeně na ně hledím, obávám se, aby nebyla šílená a na manžela nezaútočila. Mé představy nejsou neopodstatněné – Ludvíka XV. málem zavraždil vyšinutý muž přímo na Královském nádvoří.

„Mlynáři nemelou,“ tvrdí dívka. „Nemáme chleba. Nejedla jsem už dva dny.“ Mademoiselle Chabryová těká pohledem po Oeil de Boeuf, doslova hltá očima velkolepý salon, mohutné mramorové pilíře, neobvyklé okno ve tvaru býčího oka, po němž je sál pojmenován, i ohromný lustr tvořený tisíci kousky blyštivého křišťálu. „Vaše hlava, pane,“ zamumlá. „Stejný profil vidím na každé minci!“ Očividně je ohromena přítomností panovníka, jeho majestátem i okázalostí Versailles. Obrátí oči v sloup, padne

na kolena a o chvíli později už leží na zemi podpíraná ostatními rebelantkami.

Samotný král volá, aby přinesli čichací sůl. Dvořané se bezmocně rozhlížejí, nikdo nechce mladé sochařce nabídnout krabičku čichací soli jako první. Z nádvoří se nese hlomoz zvýšených hlasů. Jeden výkřik prořízne vzduch tak ostře, jako když k srdci Ludvíka XV. pronikla Damiensova dýka. „Odneseme si královninu hlavu na píce!"

Všechny zraky se od omdlelé slečny přesunou ke mně. Narovnám se a vztyčím hlavu. Nechci, aby trhovkyně viděly, že mám strach. Nevědí, že si koušu spodní ret. Ludvík si povzdechne s veškerou tíhou Francie na svých širokých ramenou a obrátí se zpět k ženě zhroucené na podlaze. „Přišla jste ublížit mé ženě?" táže se jí důrazně. Její odpověď neslyším.

Vnímám, jak Ludvík slibuje delegaci žen, že dostanou chleba – *všichni* dostanou chleba – z palácových skladů. Máme ho dostatek, říká jim. Nikdo nemůže tvrdit, že francouzský král nechápe útrapy svých poddaných.

Davem se prodere jeden z pobočníků markýze de Lafayette. Během povstání amerických kolonistů proti Britům byl ryšavý markýz generálem pozemního vojska a sloužil pod Georgem Washingtonem, jenž byl právě zvolen prvním prezidentem nového národa. Naneštěstí Lafayettovi po návratu v žilách stále kolovala rebelská krev. Po červencovém pádu Bastily vyslyšel volání a nepomohl koruně, nýbrž našim nepřátelům. Přijal jmenování vrchním velitelem Národní gardy, milice tvořené občany.

Pobočník si lokty razí cestu ke králi. „Na slovíčko, *Majesté*!" dožaduje se. Ludvík zdvihne paži, avšak voják trvá na svém: „Pane, nesnese to odkladu." Oznamuje, že velicí důstojník pařížské Národní gardy táhne na Versailles s třiceti tisíci ozbrojenými muži, mezi než patří i členové francouzské gardy, kteří byli kdysi věrni koruně.

Hrabě de La Tour du Pin žádá okamžitý odchod trhovkyň i členů Shromáždění a Saint-Priest opakuje doporučení, aby se královská rodina odebrala do Rambouillet. Maximilien Robespierre mi při odchodu zkříží cestu a naše pohledy se střetnou. Jeho oči jsou černé a chladné, připomínají rybu. Kdosi do mě strčí a vtiskne mi do dlaně lístek, avšak nemohu, neodvažuji se ho přečíst uprostřed davu.

Král opouští Oeil de Boeuf, kde zůstává moře zmatených dvořanů. Oba se s ministry uchylujeme do soukromých komnat. V tichu Ludvíkovy knihovny se Saint-Priest vrhá panovníkovi k nohám a naléhavě ho vybízí k rozhodnutí. „Pokud vás do Paříže odvedou zítra, *Majesté*, ztratíte korunu!“ Hodiny na krbové římse odbíjejí osm. Už podruhé toho dne se na mě manžel obrací o radu, než se rozhodne, kterým směrem jít.

Nelze ani pomyslet, že bych ho opustila, zvláště když je nebezpečí tak blízko. „Vyrazíme hned,“ pronesu. Políbím ho na tvář, otočím se a uháním dolů po schodech do dětských pokojů, kde vybídnu madame de Tourzel a jednu ze *sous-gouvernantes*, aby co nejrychleji zabalily. „*Vite, vite!* Za čtvrt hodiny odjíždíme!“

Při dalším úderu hodin už je celá rodina včetně královy sestry princezny Alžběty shromážděna v hale pod Herkulovým salonem u paty velkolepého mramorového schodiště. Můj syn a dcera jsou zahaleni do inkoustově modrých vlněných plášťů a tisknou se k sukním své laskavé tety. Madame Alžbětě se strachy chvěje spodní ret. Bezpečí dětí je u mne na prvním místě, a tak je pobízím ven do noci. Jakmile vkročíme na Mramorové nádvoří, slyšíme halas. Na prostranství za branami se tísní trhovkyně. Zvedají zbraně do vzduchu, mávají sekerami a píkami. Jsem vděčná, že je král krátkozraký a nemůže vidět, jaké proti nám pozdvihují nástroje.

Plížíme se podél budov jako krysy a míříme do královských stájí, kde na nás čekají kočáry. „Uprchlý král, uprchlý král,“

mumlá Ludvík, jako by to byla ta nejnechutnější slova, jaká mu kdy vyšla z úst.

Vrata stájí se však ještě ani nestačila otevřít, a už dav začal ječet jediným hysterickým, zuřivým hlasem: „Král odjíždí!“ Ženy se tlačí k vozům a vrhají se na kočáry, přetnou postroje a odvádějí vyděšeně řehtající koně do noci. Jsme v pasti. Saint-Priest a hrabě de La Tour du Pin, kteří se s námi přišli rozloučit, nabízejí jako poslední útočiště své kočáry. Stojí zapřažené za branami oranžérie. Pokud by se nám podařilo dostat tam, mohli bychom doufat v nenápadnější únik z Versailles. Dav se však tlačí na nás. Regiment vlámských žoldáků – to jediné, co stojí mezi námi a mořem lidského jedu – dělá, co může, aby vzbouřence odrazil bez jediného výstřelu, neboť Ludvík stále zakazuje jakýkoli útok na své poddané. Nezbývá nám než se stáhnout.

Zpět nahoře ve státních komnatách mi srdce pod korzetem zběsile buší, avšak nedávám najevo žádné emoce. Musím být pro všechny silná, každý má svých strachů dost. Hoří všechny svíce, jako by měly stvořit věčný den a odradit démony temnoty. Někteří dvořané rázují po Zrcadlovém sále, jejich rudé podpatky duní na nablýskaném parketu. Jiní sedí v herně a donekonečna hrají piket či écarté, s děsivou rozvahou odkládají na zelené sukno karty a žetony, jako by prodlužováním hry mohli odsunout vše, co pro nás osud chystá.

V jedenáct hodin s Ludvíkem přijímáme skupinu dvořanů a hrstku důstojníků, mezi nimiž je i hrabě von Fersen. Axel má vzteky zaťaté zuby a oči, jež tak rády mění barvu, dnes vypadají ocelově šedé. Hovoří málo, ale jeho pohled prozrazuje hodně.

„Rozkažte, Vaše Veličenstvo, dovolte nám vzít si ze stájí koně, abychom mohli chránit královskou rodinu, pokud na vás zaútočí,“ naléhá.

Pohlédnu na manžela, ten je však hluboce zabrán do hovoru s poslancem Mounierem, který na něj stále tlačí, aby podepsal Deklaraci práv člověka.

„Jsem ochotna takový rozkaz vydat pod jednou podmínkou," říkám Axelovi. „Pokud bude ohrožen život Jeho Veličenstva, musíte jej bezodkladně splnit. Pokud však budu v nebezpečí jen já, nevykonáte ho." Hrabě von Fersen se zatváří nesmiřitelně a mně do očí vhrknou slzy. „Takový je můj rozkaz," opakuji.

Již jsem vyzvala markýzu de Tourzel, aby dauphina a madame Royale přivedla do královských soukromých komnat, kdyby měla sebemenší důvod k znepokojení.

„Kde však strávíte noc, drahá sestro?" Madame Alžběta má tmavé oči zarudlé od pláče. Její *dame d'honneur* markýza de Bombelles vypadá, že ji nedokáže utěšit. „Nebyla byste v největším bezpečí s králem?"

Vím, co ty trhovkyně chtějí. Už jsem si stačila přečíst nepodepsaný lístek, který mi podstrčili v Oeil de Boeuf. V ŠEST HODIN RÁNO VÁS ZAVRAŽDÍ. Ludvíkovi však *poissardes* a jejich soudruzi stále věří. Cítím, jak se mi svírá hruď. „Vím, že z Paříže přišli žádat mou hlavu," říkám madame Alžbětě. „Od matky jsem se však naučila nebát se smrti, budu ji očekávat se vztyčenou hlavou. Pokud je tu ohrožení, raději mu vystavím sebe, abych ochránila Jeho Veličenstvo a děti Francie. Budu dnes spát sama."

Na lože se ovšem dosud odebrat nemohu. Ludvík s očima zalitýma slzami neochotně souhlasí s podpisem Deklarace práv člověka a poslanec Mounier sleduje každý tah perem jako sup čerstvou mršinu. Nikdy jsem u manžela neviděla tak poraženecký výraz. Postavím se za jeho židli, ovinu mu paže kolem ramen a políbím ho na temeno. Ačkoli v obličeji se nepotí, vlasy má vlhké a slepené.

Krátce po půlnoci dorazil do paláce blátem postříkaný markýz de Lafayette, který z Paříže cestoval tak spěšně, že do Martova salonu doslova vklopýtá. Tvář má ztrhanou, chybí obvyklý ruměnec, má co dělat, aby se udržel na nohou. S dramatickým

rozmachem paže hodným velkého Clairvala Ludvíkovi oznamuje, že své muže zanechal na Place d'Armes. „Pane, řekl jsem si, že raději zemřu zde u nohou Vašeho Veličenstva, než abych zbytečně zhynul v hanebném světle pochodní na Place de Grève."

„Opět převlékáte kabát, *monsieur le général*?" táži se velitele Národní gardy. „Opustil jste občanskou milici a vrátil se nabídnout pomoc králi?"

Lafayette zavrtí hlavou. „Chtějí vyslechnout," povídá Ludvíkovi. „Chtějí vědět, že jste naslouchal jejich starostem a že podniknete příslušné kroky."

Manžel rozhodí paže. „Žádali chleba, který jsem jim přislíbil dodat z našich skladů. Zdá se mi neopatrné rozdávat ho uprostřed deštivé noci. Za úsvitu bude chleba dost, o tom je můžete ujistit." Prosebně se na generála zahledí. „Vždy jsem držel slovo. Jsem čestný muž." Ztiší hlas do šepotu, jenž by však byl na jevišti Comédie-Française stále dobře slyšet. „Musejí však přislíbit, že se nepokusí ublížit královně."

„Povězte jí, ať se uklidní a jde si lehnout," odpoví Lafayette králi. Přesvědčil Ludvíka, aby mu svěřil zajištění bezpečnosti v paláci. Francouzská garda zaujme místa, jež před měsícem opustila. Je to moudré?

Ludvík také odchází do ložnice. Nedokážu si představit, jak bude spát. Nechci ohrozit své dámy, a tak je ve dvě hodiny vybízím, aby mne opustily. Té noci mají službu má první dvorní dáma madame Thibautová a sestra madame Campanové, madame Auguiéová, spolu s nimi pochopitelně i jejich komorné. Nechtějí odejít, ani když trvám na tom, aby se odebraly do komnaty, kde se shromáždily mé ostatní dámy. Madame Auguiéová vzlyká. Pohledem hledá útěchu u madame Thibautové a připomíná mi, že za branami je rozmístěno třicet tisíc vojáků a deset tisíc brigantů se čtyřiceti děly. „Kdysi dávno by Vaše Veličenstvo ochránili. Teď je svět vzhůru nohama a je to jen na nás čtyřech," štká a ukazuje

na madame Thibautovou a obě komorné. „*My* jsme teď vaše jediná *sauvegarde*. Nehodí se, abychom vás opustily."

Dohodneme se na kompromisu. Neohrozím jejich život a nedovolím, aby spaly v mé ložnici, proto si přitáhnou před dveře čtyři křesla a připravují se strávit noc tam. Z Place d'Armes, kde se utábořily trhovkyně a vojáci, sem doléhá zdušené dunění vodou nasáklých bubnů, drsné a děsivé burcování k protestu, jež se bez ustání ozývá po celou noc. Nemyslím, že se mi vůbec podaří usnout.

Ležím na péřové matraci a hledím do nebes z růžového a zlatého brokátu. Netuším, kolik času uběhlo, ale najednou se zprudka narovnám a s bušícím srdcem otevřu oči. Oknem slyším jakýsi hluk přicházející od oranžerie. Hodiny jednou odbijí, zjišťuji, že je půl šesté. S bosýma nohama spěchám ke dveřím ložnice, k hrudi si tisknu tenkou látku svého nočního úboru. Madame Thibautová vyskočí z křesla, rychle si upraví sukně a vysekne pukrle.

„Slyšela jste to?" táži se jí. I ostatní ženy už jsou zcela bdělé.

„Pár buřičů se muselo dostat do parterů," odpovídá. „Nemají kde spát, tak možná hledají útočiště na terasách." Obnovený regiment francouzských gardistů měl za úkol hlídat brány a vstupy do parků. Generál nás sice ujišťoval, že jim můžeme důvěřovat, ale je tomu skutečně tak? Je Lafayette naivní, nechal se oklamat, nebo bezostyšně lhal? „Myslím, že se můžete vrátit na lože, *Majesté*," povídá madame Thibautová. „Každopádně v hale jsou rozmístěni muži z *gardes du corps*. Pokuste se spát, madame," dodává vlídně a zavírá těžké dřevěné dveře.

Když hodiny odbíjejí šest, uslyším děsivé zabušení. Mé dámy zprudka otevírají dveře do ložnice. Krve by se v nich nedořezal. Madame Auguiéová propadla hysterii. „Vstávejte, Vaše Veličenstvo! Přicházejí po mramorovém schodišti, jsou jich stovky, jsou ozbrojeni píkami, mušketami, košťaty a noži. Míří přes Zrca-

dlový sál rovnou do vaší ložnice.“ Obě komorné volají o pomoc a horečným máváním pažemi zároveň vybízejí k útěku a přivolávají královskou osobní stráž.

„Vypadá to, že jim někdo poskytl plán paláce,“ dodává madame Thibautová. „Jak by jinak věděli, kde spíte?“

K našim uším doléhají útržky vět. „Zabít! Zabít! Bez milosti…! Udělat z jejích vnitřností kokardu!“

„Není čas na oblékání, madame!“ naléhá madame Auguiéová. „*Vite, vite* – musíte zamířit do *petits appartements* Jeho Veličenstva.“

Otevírají dveře do šatny, vytáhnou první spodničku, která jim přijde pod ruku, a také župan či *lévite*, volný hedvábný pláštík se světle žlutými a smetanovými proužky. Není kdy hledat šněrovačku. Ze zásuvky vyjmu bílé punčochy a fiší, ale nemám čas si je navléci. Madame Thibautová sejme z horní police v šatně černý sametový klobouk s bílým perem a vtiskne mi ho do druhé ruky, zatímco madame Auguiéová zvolá: „Boty!“ a podává mi první střevíčky, které najde, černé saténové s podpatkem.

Hlučný dav se blíží, k dusotu nohou se přidávají hrdelní výkřiky a ječení, při němž tuhne krev v žilách. Slyšíme též praskání tříštícího se dřeva a řinkot skla i porcelánu.

Připomínám si, že nesmím omdlít, ačkoli hrozí, že ložnice mi splyne v růžovozlatou mlhu. Ruce mám plné oděvů, a tak ramenem zatlačím do tajného panelu za postelí, napřu veškerou svou váhu a pátrám po západce, jíž se otevírají dveře.

„Bez srdce té děvky se nevrátíme! Kde je?“ slyším hlasy z ještě větší blízkosti. Mé dámy jsou teď přímo za mnou a všechny mizíme v chodbě, jež spojuje královninu ložnici s Ludvíkovými komnatami. Jak geniální od hraběte de Mercy bylo, že před mnoha lety navrhl, abychom něco takového vybudovali! Kdo mohl tušit, že tajný průchod, jenž měl kdysi usnadnit *stvoření*

života, tedy početí dětí Francie, jednou bude hrát roli při *záchraně* života mého?

Konečně se dostanu k těžkým dveřím do Oeil de Boeuf, jsou však zamčené. Dýchám přerývaně a srdce mi v hrudi divoce bije. Vetřelci už vpadli do mé ložnice, slyším je přes zeď. Musím najít Ludvíka – a dostat se do bezpečí. Běžím chodbou k jeho komnatám, hodím šaty na hromadu a začnu bušit na první dveře, k nimž se dostanu. Zběsile tluču na dřevo oběma pěstmi. „Zachraňte mne, *mes amis*!"

Od státních komnat slyším pokřik vzbouřenců a údery sekery tříštící dřevo. Dobývají se do dveří vedoucích do Oeil de Boeuf. Zachránila mne jen prozřetelnost. Kdyby nebyly dveře z chodby zamčené, stála bych teď v onom sále a dav, který doslova lační po mé krvi, vnitřnostech či hlavě, by mě rval na kusy.

Zdá se mi to jako věčnost, ale nakonec se dveře do Ludvíkovy ložnice otevřou a vykoukne z nich drobná tvářička. Patří vyděšenému pážeti, jež se omlouvá, že mé horečné prosby neslyšelo. „Je tu takový hluk, *Majesté*!" Chlapec se celý chvěje.

Pátrám pohledem po místnosti. Už je tu madame Alžběta, spolu s ní madame de Tourzel. Ale kde – kde jsou mé děti? Konečně je spatřím. Madame Royale stojí na židli a vyhlíží z okna. Dauphin se jí tiskne k nohám. Oba je obejmu a přitisknu k sobě. Pak dauphin pronese: „Papá?" a já si uvědomím, že něco není v pořádku.

Kde je král?

„Šel *vás* hledat, *ma soeur*," říká madame Alžběta. Tvář má bledou jako pergamen. „Museli jste se v chodbě minout."

Milosrdný bože! Byl Ludvík v sále, když tam lůza…?

Dvorní dámy mě vybízejí, abych se dooblékla, já však stále jen opakuji: „Kde je můj manžel?" Uvědomuji si, že dveře zůstaly otevřené, a tak k nim běžím, abych je zabouchla, když tu uslyším známý hlas, jak chraptivě volá: „*Attendez*! Počkejte, *ma chère*!"

Vzlykajíc padnu Ludvíkovi do náručí, nikdy mě nenaplnilo větším štěstím, že ho vidím. Nemohu však zároveň nemyslet na budoucnost. Dusím se přerývaným pláčem a říkám mu: „Zabijí nám syna.“

DVĚ

Vzpoura

Louison Chabryovou žene vlna… Uprostřed zmatku nemůže přijít na správné slovo. Tuto hlučnou masu nelze nazvat lidmi. Kolem je tolik buřičů, že ztratila půdu pod nohama a vlna výtržníků ji nese těmi nejkrásnějšími pokoji, jaké kdy v životě viděla. Je snad jediná, kdo se rozhlíží kolem? Palác je úchvatný jako katedrála! Natahuje krk, aby mohla obdivovat strop s pozlacenými štuky a dech beroucími nástěnnými malbami, žasne nad zúženými mramorovými sloupy, které se tyčí do ohromné výše a končí vějířem dokonale vytesaných akantových listů. Závidí sochařům, jimž bylo zadáno vytvoření takové krásy, a uvažuje, zda mezi nimi byly i ženy. Zatímco spolubojovnice pustoší pozlacené sály, Louison zvlhnou tváře slzami žalu nad tou svévolnou zkázou – rozbité čínské vázy, jež musely stát jmění, bronzové figuríny připravené o hlavu s výkřikem „Zabít královnu!“, truhlice a židle vykládané porcelánem, intarziemi a perletí, což představuje nekonečné hodiny trpělivé řemeslné práce, to vše během chvíle rozsekané na kousky. A proč? Kvůli chlebu? V břiše jí kručí stejně hlasitě jako jejím společnicím, je to zvuk tupý jako dunění dřeváků na ošoupaných parketách, co však má devastace takové nádhery společného s prázdnými žaludky?

Král jim slíbil chleba. Byla při tom, když ta slova pronesl – nu, přinejmenším předtím, než hlady omdlela. Uvěřila mu. Ve velkých světlých očích se mu zračila skutečná starost. Jednoho dne by ráda vytesala jeho hlavu tak, jak jí utkvěla v paměti – vznešenou a laskavou. Nikdy by ovšem takové dílo nemohla vystavit, bála by se obvinění, že není realistka, nýbrž royalistka. Muž, jehož spatřila, však budil úctu a respekt, nikoli hrůzu. Tohle – lomoz bezohledného ničení, úprk lidí páchnoucích potem a močí, rybami a hnilobou, a to stále více, jelikož se nikdo už přinejmenším dva dny nemyl, *tohle* je hrůza. Louison je uvězněná v jejím středu, nemohla by se obrátit, ani kdyby chtěla, ačkoli je sžírána pochybnostmi, neboť měla pocit, že královu slibu lze věřit.

Po celou noc obcházeli mezi vzbouřenci provokatéři, přičemž z některých z nich se vyklubali muži oblečení *en travestie*, a šeptem šířili všelijaké zvěsti. „Jeho Veličenstvo vám lhalo," tvrdili. „Ta rakouská děvka ho má v hrsti a řekla mu, aby vám nedával ani okoralou kůrku. Král si z nás udělal blázny. Ale my mu ukážeme, kdo teď ve Francii vládne!" S propagandou rozdávali také mince. Do každé ruky, která se natahovala pro chleba, vložili stříbrnou minci s královou hlavou, se stejným profilem, jejž si Louison přála vytesat dlátem z kusu pevného mramoru.

Úplatky a řečnění dav rozohnily, všichni členové byli opilí, mokří a nevyspalí. Za úsvitu pár členů francouzské gardy, jíž král naivně dovolil zhostit se opět někdejších povinností, otevřelo brány vedoucí na terasy a mnozí protestující se hnali na široké partery, jako by se otevřela nebeská brána, svatý Gabriel zatroubil fanfáru na trumpetu a vítal je do ráje.

„Tudy!" křičí kdosi, zatímco se lůza žene Zrcadlovým sálem. Louison nikdy neviděla tak ohromný prostor. Pokouší se představit si, jak to asi vypadalo, když místností přecházeli tanečníci, a nikoli buřiči ohánějící se motykami, píkami, sekerami a noži

a volající po královnině působivě načesané hlavě. Ačkoli Louison nikdy nepociťovala k Marii Antoinettě horečnou nenávist jako ženy okolo, až do této chvíle *l'Autrichienne* ani nelitovala.

Lomoz doprovází jakási nadpozemská hudba – kakofonie nesčetných volně stojících svícnů, jež se za zvuků tříštěného křišťálu řítí k zemi jako dominové kostky. Vzbouřenci nad hlavami mávají píkami a košťaty ve snaze srazit ohromné lustry a masivní kusy závěsných svítidel na ně prší jako broušené rampouchy či šňůry diamantů velikosti slepičího vejce.

Kdosi Louison stoupne na nohu, neboť se celý dav jako jeden muž zhoupne dozadu. Postup zarazila dvojice královských osobních strážců, kteří stojí na konci rozlehlého sálu a zkříženými halapartnami jim brání pokračovat.

„Zrádci! Nemůžete francouzskému lidu zabránit v dosažení spravedlnosti!" zaječí jakási žena, která zuřivě mává zbraní.

Ke křiku se přidává někdo jiný. „Zmocníme se té děvky živé nebo mrtvé!" Louison slyší třesknutí zbraní, dřevo naráží na ocel, ozve se bolestný sten, při němž tuhne krev v žilách, i mrazivě triumfální výkřiky. Sochařka je příliš malá, takže nevidí, co se na vzdáleném konci Zrcadlového sálu děje, a tak si může udělat přibližný obrázek jen tak, že vyskakuje a pokouší se něco zahlédnout mezi rameny lidí před sebou. Vyjekne, když spatří výsledek šarvátky, jelikož vítězné trofeje jsou zdviženy natolik vysoko, aby nikomu v davu neunikly: uťaté hlavy dvou statečných mužů z *garde du corps* napíchnuté na píky, oči vyvalené a ústa už navěky děsem otevřená.

Teď už buřiče nemůže nic zastavit. Ohromné dveře, za jejichž obranu oba vojáci položili život, jsou rozraženy se stejnou horlivostí, jaká oddělila hlavy strážců od těla.

Kdosi ukazuje cestu ke královnině ložnici a dav se tlačí dál. Když Louison dojde ke dveřím, kde strážce potkal žalostný konec, je nucena překročit nohy jednoho z mrtvých mužů. Jsou

pokroucené jako polámaná panenka a někdo už mu ukradl boty. Přitiskne si dlaň k ústům, aby potlačila nutkání zvracet. *Nejsem jako tihle lidé*, pomyslí si o vrazích. *Já chci chleba, ne krev. Teď už žádný chléb nedostaneme.*

Královnina ložnice je veliká formální místnost, každou niku vysokého stropu zdobí malovaná alegorie. Ženské okamžitě začnou řádit jako furie, ničí pokoj od podlahy po strop, píkami trhají velkolepé draperie, rozbíjejí šatníky, pomstychtivě bodají do přepychové brokátové přikrývky, závěsů u postele, podhlavníků, baldachýnů i péřové matrace, hledají samotnou královu manželku. Kdyby se před nimi královna skrývala, skončila by jako divoký medvěd propíchaný šípy neúnavných lovců.

Sochařka sama se nemůže přimět, aby se zapojila do takové zkázy, avšak uvízne ve víru poletujícího peří a hedvábného čalounění, ve zmatku, který mají na svědomí stovky žen a pár mužů, již mají stále na sobě zablácené sukně a zástěry, střapaté paruky z koňských žíní a červené čapky svobody. Královnu v ložnici nenašli, a tak si vybíjejí vztek na jejím majetku. Pažby mušket tříští zrcadla, až všude kolem létají střepy. Ozve se nervy drásající skřípot, když buřiči rozbíjejí vysoké šatníky zdobené delikátními růžemi, vyhazují ven královnino šatstvo a vesele si je předávají z ruky do ruky – šněrovačky a košile, bohatě lemované živůtky, spodničky a sukně, hedvábné punčochy či kozinkové rukavičky. *Poissardes* a trhovkyně se perou o každý kousek oblečení, samy se svlékají do půli těla nebo si královniny elegantní šaty rvou na vlastní špinavé hadry.

„*Regardez, mes amies!*“ vykřikne takřka bezzubá postarší rybářka. Mává nad hlavou šněrovačkou, kosticemi zpevněným korzetem s ramínky podle poslední módy ušitým z nejjemnějšího damašku. Zatímco se do něj pokouší nacpat svá odhalená ňadra, šíří se davem pokřik, neboť kdosi objevil tajemství, jež před nimi ta rakouská děvka až dosud úspěšně skrývala. Levé ramínko je

silně podšito vycpávkou. Jediný důvod pro takovou neobvyklou úpravu je zakrytí tělesné vady. Ženy se shodují, že už dávno měly podezření, že pod šaty, jež přivedly národ k bankrotu, se schovávala podvodnice – falešná roztomilá panenka vystrojená tak, aby oklamala lid.

Louison pozoruje, jak se ženské perou o královniny šaty. Dav už ztratil ze zřetele svůj cíl. To, co začalo jako pokus o zabití, se ve chvíli změnilo v zlovolnou zkázu všeho, co má jakoukoli spojitost s panovnicí, a poté v zuřivou rvačku, když si buřičky navzájem rvou vlasy, škrábou se a koušou, a to vše jen kvůli kousku oblečení nenáviděné francouzské královny, ba co víc, perou se i o pouhé cáry. Vítězky předvádí svou kořist, afektovaně cupitají a napodobují královninu chůzi, úklonem hlavy dávají najevo, že si všimly přítomnosti svých poddaných. Tímto gestem se královna proslavila, když zdravila dvořany, vládnoucí ministry, diplomaty i jiné návštěvníky Versailles. Každý věděl, že jediným dovedným nachýlením své odporně ustupující habsburské brady dovedla pozdravit desítku lidí najednou, přičemž chlípným pohledem předávala každému jiné poselství.

V srdci davu se ozve nový křik. „Kde je ta zkažená děvka?“ Podle zničené postele a veškerého zařízení, z nějž zbyly jen cáry, střepy a třísky, je jasné, že cíl jejich nenávisti tu není.

Trhovkyně se shodnou, že královna musí zaplatit za své hříchy. Pokud ji dnes ráno neodsoudí svatý Petr, udělají to ony.

TŘI

Procesí pekařů

„*Maman, j'ai faim*." Dauphin na mě hledí modrýma očima.

„Máme tu pro něj něco k jídlu?" šeptám jeho guvernantce. Madame de Tourzel zavrtí hlavou.

„Je mi líto, *mon chou d'amour*," tiším ho a přitisknu k sobě. „Musíš se chovat jako velký chlapec a být trpělivý."

„Já mám také hlad," přidává se madame Royale.

„Zkusme předstírat, že máme všichni v ústech cukrátko," vybízím je vesele. „A každý máme jinou příchuť. Já mám bylinkové. A jak chutná to tvoje, *ma petite*?"

Než může Mousseline odpovědět, Pauline, malá dcerka madame de Tourzel, prohlašuje, že má nejradši mentolky.

„Nechci hrát hloupé hry," tvrdí Marie Tereza vzdorovitě a strká si do úst palec, což je zlozvyk, který projevuje ještě teď v deseti letech, kdykoli už se mnou nechce mluvit. Madame Royale jde k oknu a já ji úzkostlivě následuji. Odtáhnu ji od římsy, když si všimnu skupiny otrhaných babizen, z nichž některé mají takřka holá ňadra, neboť se i přes podzimní chlad svlékly do půl těla a producírují se pod okny. Doprovázejí je zlověstně vyhlížející muži s píkami.

Navzdory venkovnímu lomozu uslyšíme zaškrábání na dveře. Ludvík předpokládá, že je to přítel, neboť k zavedenému proto-

kolu ve Versailles patří žádat o vstup škrábáním malíčkem, nikoli klepáním. Já nicméně vybízím k opatrnosti. Jestliže lůza dostala přesné pokyny, jak se dostat do mé ložnice, od někoho, kdo se v zámku dobře vyzná, pak je stejně dobře možné, že se některý z vrahů dověděl i o zásadách starobylé etikety.

Dveře se otevřou a dovnitř vstoupí mohutný upravený muž v neposkvrněném obleku a s napudrovanými i načesanými vlasy. Člověk by si pomyslel, že přichází na pravidelné ranní setkání vládnoucích ministrů.

„Více než přítel – *mon frère*!" vykřikne Ludvík a přitiskne svého bratra hraběte de Provence – známého jako Monsieur – k hrudi. Kdyby se vše neudálo za tak zoufalých okolností, bylo by podobné objetí dvou tělnatých mužů komické, připomínalo by výjev z *opéra buffa*.

Monsieur oznamuje, že přichází z Oeil de Boeuf, kde došlo ke značným škodám. Připadá mi zvláštní, že se ho vzbouřenci ani nedotkli. Než se však stačím švagra na cokoli zeptat, ozve se zuřivé bušení na dveře.

„*C'est moi! Lafayette!*" Hlas skutečně patří veliteli Národní gardy. Vtrhne do královy ložnice, jako by ho vystřelili z děla.

„Už je nemáme pod kontrolou, *Majesté*," prohlašuje, aniž by se králi uklonil. „Hodil jsem před nimi na zem svůj klobouk, rozepl kabátec, odhalil hruď" – během řeči se chytí za klopy – „a vyzval je, aby mě na místě zabili. Zavraždili už dva příslušníky vaší osobní stráže, Vaše Veličenstvo. Byli to poručíci de Varicourt a Deshuttes." Lafayette sklopí holou hlavu, klobouk, vyzdobený tou opovrženíhodnou revoluční kokardou z trikolory, třímá dál v ruce. „Je mi to opravdu líto," tvrdí. „Generál by měl znát své vojsko, toto jsem však nečekal. ‚Nechci velet kanibalům!' řekl jsem jim. ‚Pokud chcete připravovat o život *gardes du corps*, zbavte se i mě.' Moje výzva je zarazila, chvíli pak křičeli: *Vive le roi! Vive la Nation!*"

Pod okny se shromáždilo ještě víc banditů. „Král! Král! Chceme vidět krále!“ ječí a žádají, aby vyšel na balkon. Ludvík pohlédne na Lafayetta. Po devatenácti letech manželství znám svého muže natolik dobře, abych chápala, že se lůzy bojí a uvědomuje si, že zradila jeho důvěru a zneužila jí. Po setkání s delegací trhovkyň a celý dojatý nebohou mladou sochařkou, jež v jeho přítomnosti hlady omdlela, nařídil otevřít sklady a rozdat promočenému davu chleba, avšak ranní vpád do zámku zabránil tento plán uskutečnit. Ludvík jen s největším úsilím potlačuje rozechvění, nechce v přítomnosti bratra a Lafayetta vypadat zbaběle. Uvažuji, zda si oba cení jeho důvěry, neboť tu mou si ani jeden nezaslouží.

Král otevře dělené dveře a spěchá na balkon. Zvedne paže a zvolá: „Mí dobří lidé, váš panovník prosí o slitování – nejen pro sebe, ale i pro své věrné obránce.“ Odkazuje k dvojici nešťastných strážců, kteří přinesli nejvyšší oběť. Byli to stateční mladíci, měli rodinu. „Nechť už dnes ani v jiný den není prolita další krev.“

Slyším hlasitý jásot a následuje volání: „Královna! Královna na balkon!“ „*Allons, mes enfants,*“ vybídnu děti a vezmu obě za ruku. „Pozdravíme poddané jako rodina.“

Dav zlověstně ztichne, jako by se mu nad hlavou usídlil černý mrak. „Královna sama!“ vykřikne jakýsi hlas, vysoký a řezavý. „Bez dětí!“ Po zádech mi přeběhne mráz a přejde i do teplých ruček mého syna a dcery. Při pohledu na tolik děsivých lidí s pozdviženými zbraněmi se obě děti rozpláčou. Ve dveřích se objeví madame de Tourzel a já je pošlu dovnitř, do bezpečí.

Pode mnou se mračí moře vzteklých tváří, jež ještě před chvílí úsměvem vítaly krále. Ranní vzduch prořízne výkřik oznamující, že jsem rakouskou agentkou. „Jen se podívejte, jak je oblečená!“ dodává žena a já si teprve v tu chvíli uvědomuji, co má na mysli. Z jejich místa můj proužkovaný hedvábný župan vypadá jako žlutý a klobouk mám pochopitelně černý, což jsou habsburské

barvy. Klobouk zdobí pero v barvě Bourbonů a místo, kde je připevněn, kryje černá kokarda, již hrdě nosí francouzská aristokracie.

Mezi tisícovkami *poissardes* a trhovkyň se tísní značný počet zástupkyň jiných povolání, troufala bych si říct, že mnohé jsou prodavačky, ačkoli některé jsou ustrojeny poněkud nákladněji, ne-li přímo okázale. Dámičky z polosvěta. Nejspíš poběhlice z oblasti kolem Palais Royal. Jiné, podobně oděné v šatech z jemného bílého mušelínu s trikolorami dovedně ovinutými kolem hrudi jako šerpy či uvázanými coby stuhy v nakadeřených a napudrovaných loknách, však vzbuzují dojem bohatství. Pařížské salony opustily intelektuálně zaměřené ženy toužící po dobrodružství. Tyto *petites bourgeoises* přede mnou stojí v davu níže postavených, mezi nimiž jsou i ženy postávající obyčejně v kavárnách či podloubích, a bez známky ironie mají na sobě stejné šaty, za jejichž oblibu mnou ještě před pár lety opovrhovala celá Francie. Moje *gaulles* či *chemises à la Reine* se popisovaly jako nejvyšší přepych, a to pro svou křehkost, a najednou jsou šatem harpyjí, jež prohlašují, že se jedná o ideální oděv, jímž mohou vyjádřit čistotu a prostotu a zříci se odznaků bohatství, neboť šaty nejsou takřka vůbec zdobené.

Bezostyšnost těch babizen mě šokuje, avšak nedávám své pocity před nepřáteli najevo. Nemohou tušit, co si myslím, neuvidí, jak se mi třesou rty ani jak těkám pohledem. Je to jedna z ctností královny, právě tím se vyznačuje vznešenost. Namísto toho sbírám veškerou svou vůli a pokouším se přeměnit jejich nenávist v lásku, ukazuji jim, že je uznávám a věřím v jejich právo na toto shromáždění, a to navzdory skutečnosti, že volali po mé krvi, i navzdory tomu, že podrobně popisovali, které části mého těla chtějí, jako bych byla tele, jež vedou na jatka.

Proto tedy padám na kolena v hluboké úkloně a skláním hlavu na znamení pokory. Řev se mění v šum. Když se zvedám, spí-

nám ruce před hrudí, zvedám oči k nebi a modlím se k bohu, aby zachránil mého manžela, děti i mne samotnou. Koutkem oka zahlédnu v davu muže, jak přikládá k rameni mušketu a cílí na mě hlaveň. Vidím, jak mhouří oči, zatímco míří na mou hruď, a tak se modlím ještě usilovněji. Dav zmlkne. Stiskne tento rádoby vrah spoušť?

Když však nastane ona chvíle, muž se neodváží spáchat kralovraždu v přítomnosti tisíců svědků, není připraven stát se mučedníkem revoluce.

Připadá mi to jako věčnost, ale nakonec mušketu skloní. Podpaží mám vlhké potem. Dav ještě chvíli mlčí, pak však ticho naruší jeden, nato další výkřik, až se chraplavým sborem rozléhá: „*Vive la Reine!*“. Nádvoří se brzy chvěje hlasitým potleskem. Zavírám oči a děkuji nebesům. O chvíli později si uvědomuji, že vedle mne někdo stojí. Na balkon vstoupil Lafayette. S ohromnou úctou okázale zdvihá mou dlaň, tiskne si ji ke rtům a líbá ji, zatímco dav dál jásá.

„Madame,“ zamumlá jen pro mé uši, „co má Vaše Veličenstvo osobně v úmyslu?“

Nejsem hloupá. „Vím, jaký osud mne čeká,“ odpovídám tiše. „Mou povinností však je zemřít u královýchnohou a v náručí svých dětí.“

Generál mi jednou rukou zvedá paži na znamení, že jsme jednotní, zatímco druhou rukou žádá o klid. „Francouzští muži a ženy, královna se nechala oklamat,“ sděluje. „Slibuje však, že už se nadále nenechá svádět ze správné cesty. Slibuje, že bude milovat svůj lid a bude k němu připoutána jako Ježíš Kristus k církvi.“

Opět se rozezní potlesk a výkřiky *Vive la Reine! Vive le Général*!

Po tvářích mi tečou slzy. Lidé se domnívají, že pláču hanbou.

Než však potlesk utichne, vykřikne osamocený hlas: „Král do Paříže!“ Během okamžiku se k němu přidávají stovky dalších, až zní jako chorál. Už jsem opět vyděšená. „Do Paříže! Do Paříže!“ pokřikují. Lafayette mne drží za loket a vede dovnitř. Obdiv davu je tak prchavý, že už se na nádvoří opět ozývají výstřely. Zachvěji se a pohlédnu na Ludvíka, abych odhadla, co bychom podle něj měli dělat, avšak je zabrán do rozhovoru s monsieurem Neckerem. V královĕ ložnici se nacházejí také Neckerova manželka a dcera Germaine, madame de Staël, byly tudíž svědkyněmi celé scény na balkoně.

Přistoupím k madame Neckerové. „Přinutí nás odjet do Paříže a v čele procesí ponesou na píkách hlavy pánů Deshuttese a de Varicourt, jen aby dokázali, že tělesná stráž je nám k ničemu. Jsme teď vězni lidu.“ Podívám se na monsieura a madame de Provence. Také oni nás budou muset doprovodit do hlavního města – má-li být lůza spokojena, Versailles musí opustit celá královská rodina. Marie Josefina vypadá vyděšeně, pleť má zelenější než obvykle. Chladnokrevnost mého *beau-frère* je však obdivuhodná, pokud ovšem nemá k bezstarostnosti jiný důvod.

Hrabě de Saint-Priest vrtí hlavou. Kdybychom byli uprchli do Rambouillet, jak nás vybízel, neocitli bychom se v takových nesnázích.

Mimo doslech generála Lafayetta se Ludvík svěřuje rodině. „Cítím, že musíme jet,“ pronáší manžel ztěžka, jeho řeč je sotva hlasitější než šepot. „Ačkoli jsem nikdy nebyl nakloněn hazardu, dnes bych si vsadil na to, že s tímto útokem má co do činění můj bratranec. Pokud nevyhovím – nevyhovíme – požadavku lidu, je možné, že se pokusí místo mě na trůn dosadit vévodu d’Orléans. Nedojde už k žádnému krveprolití, strážnice je již teď rudá a čpí obětí dvou statečných duší. Život položili další gardisté, je i spousta zraněných.“

Manžel se zvedne z křesla a vydává se zpět k balkonu. Obrací se k zlovolným povstalcům jako k přátelům a sděluje jim: „Odjedu do Paříže i s ženou a dětmi. Vše, co je mi nejdražší, svěřuji lásce svých dobrých a věrných poddaných."

Zvítězili, a tak mu provolávají slávu.

My jsme prohráli.

Mé dámy mi pomáhají sbalit, co se dá, avšak mnoho toho zachránit nelze. Má ložnice je zničená a nejspíš by nebylo moudré brát příliš mnoho z královského šatníku. Slova generála Lafayetta k francouzskému lidu o tom, že jsem pochopila scestnost svého počínání, by byla zbytečná, kdybych se nadále oblékala přepychově jako dosud. Proto musím v této velkolepé frašce hrát svou roli a předstírat pokoru před lidmi, kteří mě nenávidí a přejí si mou smrt bez ohledu na to, co mám na sobě. Pokud to však udrží děti v bezpečí a manžela naživu, podřídím se.

„Domníváte se, že se ještě někdy vrátíme?" táži se Ludvíka, když dospějeme k úzkému schodišti vedoucímu na Mramorové nádvoří. Nemůžeme zámek ve Versailles opustit stejnou cestou, kterou jsme do paláce vstoupili v červnu 1774 poté, co manžel usedl na trůn. Tentokrát žádný královský sestup po velkolepém mramorovém schodišti – jeho stupně jsou kluzké od krve. Místo toho mizíme jako uprchlíci.

Král neodpovídá. Alespoň se nepokouší usnadnit mi polknutí hořké pilulky nějakou lží. Ztěžka oddychuji, nechci, aby ministři, dvořané ani můj doprovod viděli, že mám slzy na krajíčku. Uvažuji v tu chvíli, co by asi udělala má zesnulá matka. Plísnila by ho slovy „mnohokrát jsem vás varovala, vy jste však na to nedbal", nebo by jí rty, obvykle sevřené ve výrazu úžasného odhodlání, změkly a oči by se zalily slzami při pomyšlení na osud její „maličké", nejoblíbenějšího dítěte?

Když jsme připraveni k odjezdu, hodiny odbíjejí jednu po poledni. Kočáry, jež nás přepraví do Paříže, čekají na nádvoří,

přesto pro nás však cesta k nim představuje běh uličkou hanby. Lafayette a jeho Národní garda nám uvolní prostor a my kráčíme davem, z nějž na nás prší posměšky a urážky. Jakási stařena si odkašle a plivne na dauphina, jemuž chuchvalec přistane na jemné růžové tvářičce. Rozpláče se a já mu slinu utřu kapesníkem. Okamžitě se otočím, abych té babizně něco řekla, avšak jsme obklopeni zdviženými zbraněmi, a tak raději mlčím.

Dav se rozhodne nevystřelit oslavnou salvu oznamující náš odjezd, neboť opilé ženy vyšplhaly na děla a obkročmo si osedlaly černé železné hlavně, jako by šlo o válečné oře. Vojáci z Národní gardy otevírají brány a kočáry vyrážejí kupředu, avšak koně se sotva hnou, neboť nemají kam. Ze všech stran nás obklopují harpyje, jejichž nadávky slyšíme i přes zavřená okénka. V čele procesí dvou tisíc vozů, jež přepravují nejen královskou rodinu, ale též dvořany a vybavení domácnosti, jsou neseny na píkách nabodnuté uťaté hlavy našich osobních strážců jako hrůzné trofeje dokládající vítězství lidu.

A tak tedy opouštíme Versailles poté, co jsme strávili pětadvacet minut v pasti kočáru. Zvažuji, že bych se ohlédla zpátky, avšak z paláce, jenž byl takřka dvacet let mým sídlem, bych neviděla nic, neboť se na nás ze všech stran tlačí dav. Říkají mi *l'Autrichienne* – rakouská děvka –, já jsem však Francouzkou od svých čtrnácti let, což je možná déle, než jsou někteří buřiči na světě. Obklopují kočár, zírají do okének a dělají ohavné obličeje, čímž děsí děti.

Král se potměšilým pohledům vyhýbá. Vzlyká, avšak netroufá si ukázat té verbeži své utrpení, a tak zanoří tvář do kapesníku. Nevidí, jak buřiči pomocí kos a nožů sekají větve ze stromů, pod nimiž kočár rachotí, a proplétají mezi zlátnoucími listy trikolory. Poté mávají barevnými trofejemi a tancují kolem vozu, jako by prováděli nějaký pohanský rituál u ohně, a častují naši rodinu

stále urážlivějšími nadávkami. Nemám dost rukou na to, abych zacpala uši oběma dětem.

Cestujeme rychlostí pohřebního průvodu, projíždíme jednou vesnicí za druhou, do Paříže je to dvanáct mil. Jelikož mám přehršli času zabývat se svými myšlenkami, vybavuji si, jakou rychlostí putovaly do hrobky v Saint-Denis zapáchající ostatky Ludvíka XV. Býval *le Bien-Aimé*, avšak v době smrti jím poddaní opovrhovali natolik, že metali nadávky za pohřebním vozem, jenž kolem nich přeletěl po cestě. Můj manžel a já jsme toho květnového dne před mnoha lety seděli bok po boku v kočáře jedoucím za vozem zesnulého krále. „*Louis le Désiré!*" provolával lid. Onoho jarního odpoledne roku 1774 jsme uháněli, dnes se však suneme hlemýždím tempem a ti, kdo jsou dost staří, aby věděli, z čeho si dělat posměšky, na nás srdečně pokřikují: „*Louis le Détesté!*"

Prudce zastavíme a kočár se zakymácí. Dauphin, jenž mi s palcem v ústech usnul na klíně, se probouzí a rozhlíží se, jako když želva vystrkuje hlavu z krunýře. „Kde to jsme, maminko?"

Pohlédnu na Ludvíka, jenž odsune kapesník z tváře a pokouší se vyhlédnout přes dav lidí obklopujících kočár. „Jsme v Sèvres," odpovídá.

A proč? uvažuji. Jsem si jistá, že lůza se tu nezastavila nakoupit porcelán. Vytáhnu z kabelky otcovy zlaté hodinky. Je snadnější soustředit se na pohyb minutové ručičky, jež se pomalu posouvá po ciferníku, než se zamýšlet nad hordami, které se nám pošklebují.

Dauphin opět usíná spánkem neviňátek. Madame Royale má hlad, a tak Ludvík vytáhne z kapsy kabátu hrst oříšků a podělí se o ně s dcerou. Pomalu je uždibuje, snaží se každý z nich vychutnat, jako by si nebyla jistá, kdy se znovu nají.

Asi po hodině zpoždění se dovídáme důvod. K našemu kočáru přivádějí dvojici kadeřníků s hrůzou pobledlými tvářemi a zachmuřeným výrazem. Není divu, neboť k hrdlu se jim tiskne čepel nože. Očima nám naznačují, abychom vzhlédli, avšak nemusíme se v sedadlech zaklánět. To, na co se máme podívat, nám doslova vecpou do obličeje. Bezmocné kadeřníky nepochybně pod pohrůžkou smrti přinutili učesat uťaté hlavy našich osobních strážců. Ostatky plukovníků Deshuttese a de Varicourt byly ještě více znesvěceny a upraveny tak, aby se podobaly slavným *poufs*, jež jsem spolu se svými dámami nosívala za těch nejfrivolnějších a nejbezstarostnějších časů, vyčesané co nejvýše to šlo, poté napomádované a hojně zasypané pudrem. Výsměch a urážky se zde však nezastaví. Podivný účes udělal ze dvou statečných mužů ženy, k čemuž ještě přispěly stuhy, perly a peří. Má to vyvolávat odporný dojem, že panovníky chránily zmalované, přehnaně ustrojené ženštiny, což dav rychle bere na vědomí.

Jeden z hrubiánů mávajících píkou skotačí kolem kočáru, šťouchá koncem násady do podvozku, poté vrazí hlavu monsieura Deshuttese do okénka. Shodil už přestrojení za *poissarde* a odhalil volné dlouhé kalhoty, jež mu sahají až k ošoupaným koženým botám, což značí muže nejnižšího společenského postavení. Pokaždé, když se před námi vynoří Deshuttesova hlava, má dcera zaječí, což však nezarazí zlovolné kdákavé chechtání tohoto mučitele, ba naopak ho to povzbuzuje k dalšímu trápení. Tento den děvčátku způsobí nejednu noční můru. Přitisknu si madame Royale k hrudi, abych jí zabránila ve výhledu, a zakřičím z okénka: „Zbavte mne toho sansculota!“ Hlava nebohého plukovníka Deshuttese se ještě jednou mihne kolem okénka a poté dělník, který se směje jako šílenec, zmizí v davu.

Jakmile má lůza příšerné trofeje vyzdobené, sune se s nimi na píkách k čelu tohoto odporného průvodu a v doprovodu tance, jaký by člověk očekával na venkovském trhu, začíná nový

popěvek: „*Nous vous amenons le boulanger, la boulangère et le petit mitron* – přinášíme vám pekaře, pekařku a malého pekaříčka!“

Madame Royale zachmuřeně hledí z okénka kočáru. „O *mně* se ani nezmiňují.“

ČTYŘI

Tuilerie

V deset hodin večer kočár zarachotí na nádvoří Tuilerijského paláce. Ve vozech, jež přijíždějí po nás, se nachází šest set sedmdesát vyčerpaných a vyděšených služebníků.

Je taková tma, že nemáme dostatek pochodní, jež by osvětlily rozlehlou fasádu. Zámek je stěží víc než strašidelná skořápka. Dvůr ho formálně neobývá již 124 let, ačkoli po nějakou dobu se v něm udržovalo malé apartmá pro mne a pár mých dam. Pokud jsem se zdržela na maškarním bále, uchýlily jsme se na noc do temných Tuilerií.

Očekávám, že dvířka kočáru otevře lokaj a podá mi ruku, abych mohla vystoupit. Místo toho nás vítají hrabě von Fersen a hrabě de Saint-Priest. Můj pohled se setká s Axelovým a mlčenlivé poselství, jež si předáváme pouze očima, neunikne ministru královské domácnosti. „Měl byste jít," zašeptá Saint-Priest Axelovi. „Je tu příliš mnoho lidí, kteří o vás vědí. A pokud nevědí, mají alespoň podezření. Pokud nemají ani podezření, pak teď není vhodná doba zavdávat jim k němu důvod."

Nemohli jsme si říct jediné slovo. Natahuji k hraběti von Fersen ruku. Zvedá ji ke rtům a vtiskne na ni jemný polibek. I přes rukavičku cítím horkost jeho rtů. „Navštívím vás," říká tiše.

„Zítra.“ Přehodí si temně modrý kabátec přes široká ramena a mizí ve tmě.

Ohlédnu se ke kočáru. Dorazil vůz s madame de Tourzel, její dcerou a princeznou Alžbětou, takže guvernantka se opět shledala se svými svěřenci. Odhrnuje jim vlasy z čela a táže se, zda jsou unavení.

Ludvík se radí s Monsieurem. Hovoří tiše, aby je neslyšela lůza, jež navzdory chladnému říjnovému večeru čekala na náš příjezd. Králův bratr zatím vypadá, že se ho naše vynucené *déménagement* dotklo podstatně méně, než by dle mého názoru mělo. K manželovi nyní přistupuje pařížský starosta astronom Jean-Sylvain Bailly, onen vyslanec Národního shromáždění, jenž v červnu odmítl dopřát králi chvíli na truchlení za prvorozeného syna a žádal, aby věnoval pozornost setkání generálních stavů. Muži si vymění pár slov, na tvářích falešně srdečný výraz, a pak slyším Ludvíka, jak především kvůli obecenstvu tvořenému tisíci občanů říká: „Je mi vždy potěšením ocitnout se mezi obyvateli dobrého města Paříže.“ Kdybych ta slova měla z úst vypustit já, lhala bych, avšak Ludvík má lid opravdu rád. V hloubi srdce věří, že občané jsou nešťastní a pomýlení, ovšem je možno je navést zpět na správnou cestu, jakmile pochopí, že na jejich potřeby a touhy dbá právě panovník, nikoli Shromáždění.

Královskou rodinu doprovází dovnitř ozbrojená stráž. „Králové, kteří se ocitnou ve vězení, nemají daleko ke smrti,“ zašeptám potichoučku madame Campanové.

Velkou vstupní halu osvětlují pochodně a svíce. Jako u většiny francouzských zámků i zde tvoří hlavní budovu tmavá krychle, ovšem v Tuileriích jsou navíc tak malá okénka, že i za nejslunečnějších dnů, a tím spíše pozdě v noci, člověk nabývá dojmu, jako by byl uvězněn v obřím holubníku. Nábytek se datuje do vzdálené doby vlády krále Slunce a Ludvíka XV., je tedy nemoderní a čalounění pokrývá prach.

„Maminko, tady je to ale ošklivé," vyhrkne dauphin v návalu dětské upřímnosti.

Nemohu si pomoci a zasměji se. „Žil tu velký Ludvík XIV., *mon petit*, a tomu se to zdálo pohodlné. Nesmíme být náročnější než on." Vystoupáme po schodech do mého malého apartmá, stáhneme z nábytku prostěradla a rozkašleme se z oblaků prachu. Než pro nás zrenovují jiné komnaty, zůstaneme prozatím zde. Spolu s madame de Tourzel zachumláme děti do přikrývek, jež jsme přivezly z Versailles. Dauphin se stočí na lenošce a ve chvíli tvrdě spí. Jeho guvernantka nemá kde složit hlavu, a tak markýza de Tourzel tráví první noc v Tuileriích na židli vedle jeho lůžka, a to poté, co nejprve zabarikádovala místnost veškerým možným nábytkem, neboť pokoj je přístupný ze všech stran a žádné dveře nejdou dovřít.

Madame Royale ulehne na pohovku a jedinou známkou jejích obav je žádost, aby mohla spát s panenkou jménem Lamballová, o níž nedávno prohlásila, že je na hru s ní už „příliš stará". My s Ludvíkem poprvé spíme v jedné posteli, neboť manželská lože jsou ve Francii nepatřičná a každý z manželů si zachovává vlastní ložnici. Madame Campanová se pokouší otočit klíčem v zámku, ale ukazuje se, že žádný z nich pořádně nefunguje. Zatímco já si dělám starosti ohledně bezpečí, manžel s neobyčejným klidem prohlašuje, že pokud jsou zámky na tisících dveří tohoto paláce ve stejném stavu rozkladu, pak bude mít se svým učitelem monsieurem Gamainem co dělat až do konce vlády. Myšlenka na to, že se bude moci věnovat oblíbené činnosti, způsobí, že král jako jediný nachází v této pozlacené kleci nějaký ptačí zob.

Rozední se a citrónová žluť nového dne přináší spoustu práce. Nejprve se musíme rozhodnout, kde se v rozlehlém, bludišti podobném paláci usídlíme natrvalo. Monsieur a Madame nechtějí mít s Tuileriemi nic společného, a tak se rozhodnou přestěhovat

do Lucemburského paláce. Tím lépe, říkám si. Nejužší královské rodině však přepych volby není dopřán. Musíme se co nejlépe vypořádat s temným prostředím, neboť je zjevné, že *my* jinou možnost nemáme.

Ludvík volí suitu komnat v prvním poschodí s výhledem na Seinu a nevadí mu, že bude muset do svých *appartements* po schodech, ačkoli se v poslední době nesmírně zakulatil. Když má starosti, jí více než obvykle. Jsme odhodláni zachovávat dvorské zvyklosti, jako by se nic nezměnilo. Naše formální *levers* a *couchers* budou pokračovat. Hluboce zneklidňující je ovšem skutečnost, že ať se kdokoli z nás kamkoli vydá, jako stín nás doprovází jeden nebo více členů Národní gardy. Nejsou tu proto, aby nás chránili, spíše sledují každý náš pohyb. „Jak se vám vede?“ zeptá se mne člen poselstva pařížské komuny, čímž si vyslouží nevraživý pohled od svého nadřízeného důstojníka.

„Všechno jsem viděla, všechno jsem pochopila a všechno též zapomněla,“ odpovídám prázdným hlasem.

Ke svému nesmírnému úžasu však objevím nepravděpodobnou přítelkyni, jež královské rodině učiní pozoruhodnou nabídku. Toho odpoledne mi muž ve žluté livreji předává dopis.

Votre Majesté,

dvěma zraněným členům vaší *garde du corps* se podařilo uniknout z onoho příšerného krveprolití, a sotva jsem pochopila, o koho se jedná a v jakém jsou hrozném stavu, otevřela jsem jim dveře Louveciennes, poskytla jim útočiště a zajistila lékařské ošetření. Doufám, že mi nebudete vyčítat, že jsem si vzala za úkol pečovat o ně ve svém zámečku, jako by to učinily jejich rodiny, kdyby žily poblíž. Můj dům je vám k dispozici, madame. Za vše, co mám, vděčím laskavosti a štědrosti královské rodiny. Pokud si vzpomínáte, nabídla jsem vám kdysi během Shromáždění notáblů své poklady. Nyní je nabízím zno-

vu, neboť vím, jak vysoké máte životní náklady. *Permettez-moi, Majesté*, vrátit Caesarovi, co jeho jest.

Jeanne du Barry

Velmi pomalu lístek složím a zasunu ho do kapsy. Oči mi zvlhnou slzami. Kdysi jsme byly soupeřkami, před tolika lety, kdy byla ona marnivá a žárlivá a já tvrdohlavá a naivní. Před dvaceti lety jsem si byla jistá, že nemáme nic společného. Kdo by si byl tehdy dokázal představit, že mi hraběnka du Barry jednoho dne nabídne svou neochvějnou věrnost?

Krále vždy doprovází pětice po zuby ozbrojených strážců, a to i při jeho procházkách po Tuilerijských zahradách. Zaměstnává je Národní shromáždění. Jaké asi mají pokyny pro případ, že by se jim král pokusil uniknout? Pozvedli by proti svému panovníku šavle či muškety? Vystřelili by?

Národní shromáždění se stalo strážcem nás všech. Lafayette nám oznámil, že příští měsíc má Shromáždění v úmyslu přestěhovat se do nepoužívané tuilerijské jízdárny, do Salle du Manège, jelikož je to jediný dostatečně velký prostor v okolí paláce. Pomyslím si, jak příhodné se zdá, že zvěř, jež se považuje za schopnou vládnout naším jménem Francii, bude sídlit v bývalém cvičišti pro koně! Doufám, že ze sálu hned tak nevyčpí pach mrvy, ačkoli bude upraven pro potřeby nově vzniklého ústavodárného útvaru.

Ludvík tráví naše první ráno v Tuileriích schůzkou s vyslanci Shromáždění. Zdá se ovšem, že hrabě de Mirabeau – hromotluk, jejž jsem považovala za rozumnějšího než ostatní revolucionáři a který je *au fond* monarchistou – se rozhodl prokázat své republikánské cítění a svou moc v novém zákonodárství tím, že králi představí všemožné zástupce lidského odpadu. Delegáti Národního shromáždění jsou otrhaní a nemytí, vlasy nemají učesané ani napudrované. Téměř všichni jsou *sans-culotte*, mají na sobě

pantalons z volných, hrubě tkaných látek namísto krátkých kalhot a punčoch. V přítomnosti panovníka nesmeknou pokrývku hlavy, krvavě rudou čapku svobody vytvořenou po vzoru starobylých čapek frygických otroků, což vyjadřuje úmyslnou urážku. Skutečně jsou tito muži představiteli nové vlády? Nebo je to jen výsměch, který má mému manželovi ukázat, že Francii může vládnout kdejaký hlupák? Jsem znechucená, avšak Ludvík klidně naslouchá jejich žádostem a stížnostem, ačkoli se ho pokoušejí kousek po kousku připravit o královská práva.

Později toho dne i mne navštíví jistá delegace, i když se spíše jedná o konfrontaci. Piji kávu na balkoně ve společnosti své *belle-soeur*, na sobě mám dosud noční čepec a negližé – župánek, v němž přijímám dvořany během toalety. Pode mnou se shromáždily desítky žen. Netuším, zda jsou to tytéž *poissardes* z tržnice les Halles a prostitutky z podloubí Palais Royal, jež se scházely na nádvoří a v zahradě po celou noc a zpívaly a pokřikovaly, jako by mě chtěly připravit o spánek. Ludvík mi ovšem tvrdil, že onen rozruch prospal. Domnívám se, že za celých devatenáct let našeho manželství nezakusil jedinou bezesnou noc. Zápis v jeho loveckém deníku z děsivého 5. října, kdy nám život naruby převrátily trhovkyně, tvoří pouhá tři slova: *Vyrušily mne okolnosti*. Za dvě desetiletí naší známosti jsem však pochopila, jak mnoho se skrývá za jeho úsečností.

Trhovkyně se tážou, jak král strávil noc, a jeho sestra odpovídá, že se vyspal velmi dobře, *merci*. Zdá se, že je to potěšilo, ale zcela neuspokojilo. Chtějí vidět dauphina. Vyměníme si s Alžbětou pohled. Hodlají ty babizny děsit mého syna? Bojí se totiž hlasitých zvuků.

Madame Alžběta jde dovnitř a vrací se s dauphinem, jehož vítá jásavý pokřik žen. Pomyslím si, jakou ironií je, že chtějí rozervat monarchii a zbavit panovníka moci, a přitom zažívají ryzí nadšení při pohledu na následníka, budoucího francouzského krále.

Nechápu jejich nevypočitatelnost, napadá mne jen tolik, že jsou snad mnohé z nich také matkami a pohled na dětskou nevinnost je dojímá. Pod mým pozorným dohledem Ludvík Karel prozkoumává okolí uzavřené železným zábradlím, zatímco dav pod námi mne zahrnuje otázkami a žádostmi. Nejprve chtějí, abych věděla, že nebyly – věřím jim? – mezi těmi harpyjemi (můj výraz, nikoli jejich), jež před dvěma dny pochodovaly v dešti do Versailles a pokusily se mě zavraždit v posteli. Prohlašují, že skutečné buřičky mne chtěly přesvědčit o tom, že štváčky byly *poissardes* z les Halles, to je však jen pomluva. Opravdové vinice se jen skrývaly v pruhovaných sukních a pocákaných zástěrách pařížských prodavaček ryb. My jsme dobré a počestné ženy, avšak nenechte se mýlit, *Majesté*, také my máme důvod si na vás stěžovat.

Žádají, abych je vyslechla, žádají také – ne, *nařizují* –, abych poslala pryč všechny dvořany, kteří „kazí krále". Pokud tím scestně odkazují na propagandu šířenou o vévodkyni de Polignac a její rodině, pak mají zpoždění tří měsíců. *Mon cher coeur* Gabrielle byla poslána do bezpečí poté, co v červenci padla Bastila. „Mějte ráda obyvatele dobrých měst, ne zkažené dvořany," vykřikuje jedna z „počestných" trhovkyň.

„Měla jsem je ráda už ve Versailles," připomínám zdvořile. Jelikož se však obávám, aby se obecenstvo nezačalo chovat nepřátelštěji, rychle je ujišťuji: „Stejně tak je budu mít ráda zde v Paříži."

Tato odpověď neuspokojí zarudlou *poissarde*, jež má zuby stejně hnědé jako zástěru. „Aha, *oui*, ale čtrnáctého července jste chtěla nechat oblehnout město a odstřelovat ho z děl!"

Kdo jen těm ženám cpe do hlavy takové lži? Musím zůstat v klidu a zachovat si důstojnost. Představuji si, jak by takový střet zvládla matka: rozumem a pevnou rukou. „Někdo vám to řekl a vy jste uvěřily, avšak nebylo tomu tak. Kdosi vás chtěl úmyslně vyprovokovat. *Et regardez!* Pohleďte na krveprolití a neštěstí,

jež následovalo. Právě to je výsledkem neštěstí lidu i nejlepšího z králů."

„Sind sie nicht ein Spion für Ihre Kaiserliche Majestät?" Žena ke mně promlouvá v mém rodném jazyce, viní mne, že jsem špionkou svého bratra, rakouského císaře, a pokouší mne, abych vše přiznala tím, že jí odpovím stejnou řečí. Já se však nachytat nenechám.

„*Pardon, madame*," odpovídám francouzsky. „Opustila jsem Rakousko, když mi bylo čtrnáct. Je to už takřka dvacet let a natolik jsem pofrancouzštěla, že jsem jazyk svých předků zapomněla."

K mé nezměrné úlevě se po této odpovědi ozve jásot, potlesk a výkřiky *Vive la Reine*, což vítám hlubokou úklonou a s výrazem veliké pokory.

Trhovkyně se nyní rozhodnou zajít ještě dále. Jedna z nich mi chválí čepec, jenž je zdobený nákladným lemováním, a všechny žádají o kousek jako suvenýr. Nemohu odmítnout, a tak čepec roztrhám a rozdávám stuhy i hedvábné květiny, házím je z balkonu dychtivým rukám. *Poissardes* a další *vendeuses* jsou kořistí tak nadšené, že zůstávají v zahradách a provolávají: „Ať žije královna Marie Antoinetta!"

Pobavilo by mne to, kdybych ovšem neměla takový vztek, že chtějí napodobovat francouzskou královnu tím, že se navlečou do jejích doplňků, a zároveň mne jedním dechem očerňují, že jsem přivedla národ na mizinu právě nákupy takových tretek. Svěřím se s tímto názorem později toho dne, kdy v souladu s předchozím slibem vidím jedinou tvář, jež mi s výjimkou dětí dokáže vyloudit úsměv na rtech.

Čas byl k Axelovi vlídnější než ke mně, ačkoli jsme stejně staří. Za tři týdny oslavím čtyřiatřicáté narozeniny, Axel přišel na svět začátkem září. Tři roky ve válce a nemoc v amerických koloniích mu okolo očí a do vznešeného čela počátkem osmdesátých let předčasně vyryly jemné vrásky, od té doby však nepoznal takový

žal, jaký jsem zakusila já. Pokud ztratíte dítě, svět se přestává otáčet. Pokud ztratíte dvě, musíte si připomínat, že důvodem, proč každé ráno vstanete z lože, je láska zbývajících dvou živých.

Pod jemným popraškem pudru má Axel i nadále oříškově hnědé vlasy, zatímco já jsem si včera večer všimla, že mám ty své protkané neobvyklým množstvím stříbrných nitek. „Jak pro vás mohu učinit život snesitelnějším?" táže se mne hrabě. Jeho oči, jež mají dnes modrošedozelenou barvu moře, vypovídají o mnohých citech, jež nemohu svěřit papíru.

Usměji se a uvažuji, zda by něco takového bylo možné. Ztěžka si povzdechnu a odpovím: „Poté, co Pařížané vtrhli do Bastily a Národní shromáždění žádalo, aby se král zúčastnil zasedání, což bylo v podstatě vystoupení na rozkaz, představitelé tohoto nového zákonodárného tělesa zdraví Ludvíka jako *osvoboditele lidu*." Přejedu si rukou po čele, ve spáncích mi tepe bolestí. Podívám se Axelovi zpříma do očí a ztiším hlas do šepotu. „Ale kdo osvobodí *nás*?"

Natáhne se po mé ruce, aby mne uklidnil, zarazí se však, když mu dám odkašláním najevo, že jsme sledováni. „Já," odpoví tiše, ale rázně. „Švédský král je váš největší spojenec. Gustav mne pověřil, abych byl v Paříži a u francouzského dvora jeho očima a ušima." Nakloní se ke mně tak blízko, že cítím na tváři jeho dech. Je cítit skořicí a hřebíčkem. „Povězte mi, *ma chère*, používala jste při psaní někdy šifry?"

Následujícího rána se nečekaně rozletí dveře do mé ložnice. S madame Campanovou, jež spí v nohách mé postele, si přitiskneme noční úbor k hrudi a připravujeme se na nejhorší, avšak ze zadýchaného narušitele se vyklube madame Alžběta. „V mém pokoji se teď objevila jakási ženská," sípá. „*Poissarde!* Zaslechla jsem šramot, vzbudila jsem se a zjistila, že se přehrabuje v mé šperkovnici. Zkoušela si smaragdový náramek."

„Jak se dostala dovnitř?" táže se Campanová.

„Přelezla železné zábradlí. Taková drzost!“ Madame Alžběta má tvář zrudlou strachy. „Netuším, zda chtěla jen něco ukrást, nebo měla v úmyslu mi ublížit.“

„Není možné, aby nám trhovkyně – nebo kdokoli nepovolaný – lezly do pokojů, jak se jim zlíbí,“ prohlašuji. „Kde jsou stráže?“ Vojáci jsou všudypřítomní, ovšem s výjimkou situací, kdy nám hrozí nebezpečí.

Madame Alžběta bezmocně krčí rameny. Je laskavá, zbožná a pro každého by se obětovala: ona si rozhodně nezaslouží, aby jí někdo ubližoval. „Stráže nejspíš věří, nebo jim to někdo řekl, že jejich povinností je bránit nám v útěku, nikoli chránit nás před vetřelci.“

Během příštích pár dnů se jasně ukazuje, že královská rodina je vydána na milost lidu. Od časného rána takřka do půlnoci k nám proudí stížnosti, lidé se domáhají slyšení a my musíme budit zdání shovívavých rodičů Francie, vždy ochotných podporovat sebemenší libůstku svých děti, byť by byly jakkoli vzpurné. Nechovala bych se tak ke svému *chou d'amour* ani k Mousseline, ač je zbožňuji. Přestože jsem oddanou a milující matkou, pokud se můj syn či dcera chovají nevhodně, vyvodím z toho důsledky.

Jsem odhodlaná dokázat pařížským trhovkyním, jež vyhrožovaly, jak si z mých vnitřností udělají kokardy, že uznávám jejich volání po reformách, a tak žádám královskou švadlenu madame Éloffeovou, aby vytvořila 150 kokard z proužkovaných stuh v barvách revoluce – červené, bílé a modré. Kus stojí jednu livru, takže jsou větší, daleko nákladnější a propracovanější než neumělé rozety trhovkyň. Je to prosté a úlohou králů je odpouštět. Rozdáváme kokardy a ženy jsou nadšené. Dobře však vím, že jejich vděčnost je krátkodobá, má jepičí život. Za 150 livrů jsem získala jen nějaký čas.

PĚT

Červené podpatky a červené čapky

Listopad 1789

Zabydlujeme se, jak nejlépe to jde. Madame Alžběta se přesunula do apartmá v prvním patře paláce, zatímco já jsem v témže poschodí opustila suitu komnat vedle krále. Nadále je budou obývat děti Francie, takže budou nablízku otci. Mé nové apartmá se nachází v přízemí. Sestává z budoáru, šatny a salonu, takže ho lze jen stěží nazývat velkolepým. Díky jeho skromnosti a útulnosti si připadám bezpečněji. Ludvíkovy pokoje jsou přímo nade mnou, jen knihovna přiléhá k mým komnatám. Ráno přichází s dětmi po úzkém soukromém schodišti, jež naše apartmá spojuje, a snídáme v kruhu rodinném. Čokoládu a tousty nám podává pouze jediný sluha, avšak nestěžujeme si. Méně služebnictva znamená méně špiclů.

Objednala jsem u madame Éloffeové několik nových šatů, jež vzdávají hold symbolům revoluce. Na kloboucích a na šerpě mám trikolorovou kokardu namísto aristokratické černé rozety. Opět je v módě bílá barva coby symbol čistoty a budu také nosit hodně modré, zakoupila jsem několik na míru šitých kabátků,

jež budu oblékat přes proužkovanou sukni. Vzpomínají si rebelky, jak se ještě před dvěma lety posmívaly mým jezdeckým kabátcům dovezeným z Anglie, jak jimi opovrhovaly coby „chlapskými“ a mne kvůli nim nazývaly příšerou? Nyní se ovšem stejný střih, ba dokonce i stejná barva považují za vhodné pro revolucionářku znalou módy. Vymyká se rozumu, jak je možné, že oděvy, které všichni pokládají za vrchol „vlastenectví“, byly proklínané, když s nimi přišla francouzská královna.

Nyní se zdá, že největší rozruch utichl, a tak se mé děti musejí znovu začít vzdělávat. Od spěšného červencového odjezdu jejich někdejší *gouvernante* vévodkyně de Polignac se událo mnohé. Markýza de Tourzel je madame Royale i dauphinovi naprosto oddaná. Chci však Louise sdělit mnohé o synově povaze, aby mu pomohla stát se dobrým mladým princem.

Jednoho rána s ní po *lever* promluvím natolik soukromě, jak je nám dovoleno, zatímco madame Alžběta dohlíží, aby děti nepáchaly nějaké nepravosti. Nechci, aby cokoli říkaly v přítomnosti stráží, neboť jsem je opakovaně varovala, že tito muži nepatří k našim přátelům. Jak již guvernantka bezpochyby nahlédla, čtyřletému dauphinovi nechybí sebedůvěra. Jedním z jeho nedostatků je spíše neschopnost omluvit se nebo požádat o odpuštění, přestože ví, že se zachoval nesprávně. „Pouze pronese, že se omlouvá, a to se zlobnými slzami v očích,“ přiznávám madame de Tourzel. „Jako každý malý chlapec umí být i Ludvík Karel lehkomyslný, netrpělivý a zbrklý. Jeho největší chybou, madame, a především chybou, na jejíž nápravu je třeba se zaměřit nejvíce, je sklon k nerozvážnosti. Naneštěstí je vždy připraven opakovat vše, co zaslechne, ať už to je košilatý vtip, krutý výsměšek či zjevná lež. Velmi často si můj syn neúmyslně značně přikrášluje pravdu. Má velmi živou představivost.“ Madame de Tourzel pozorně naslouchá, přikyvuje a příležitostně se usměje, když si vybaví

nějakou událost, jež odpovídá popisu chlapcova nedokonalého chování.

„Je stále příliš malý na to, aby pochopil, v jak výsadním postavení se nachází," dodávám. „Jeho sestra tomu ovšem rozumí až příliš dobře. Madame Royale ví, že dcera Francie má pro království daleko menší hodnotu než dauphin. Snažím se ze všech sil ukázat, že proto Marii Terezu nemám méně ráda, avšak nejsem si jistá, zda mi věří. Její bratr ji zbožňuje, a kdykoli zažije nějaké potěšení, ihned žádá, aby se totéž dopřálo i madame Royale." Natáhnu se po guvernantčině dlani. „Byla bych ráda, kdyby se tento přirozený sklon k velkorysosti podporoval. A doufám, že se nám za každou cenu podaří je co nejdéle chránit před všemi ústrky, jež tu zažíváme my dospělí."

S králem se ze všech sil snažíme udržet status quo. Ke dvoru se vrátila kněžna de Lamballe, již naše životní podmínky zkrušily natolik, že odmítla setrvat v bezpečí na zámku Eu se svým tchánem vévodou de Penthièvre. Po příjezdu do Tuilerií se hned v říjnu vrátila ke své funkci správkyně mé domácnosti a nic jí neunikne.

„Jak bych vás mohla opustit, *Majesté*?" tázala se a v očích se jí jako vždy leskly soucitné slzy.

„Je to daleko nebezpečnější, než si myslíte," upozorňovala jsem ji. „Slyšela jste, co se přihodilo našemu drahému baronu de Besenval?" Lamballová zavrtěla hlavou. „Vězní ho v Châtelet – čeká na soud, přičemž lze předpokládat, že to bude další fraška." Při těchto slovech se doslova třesu vzteky.

Kněžně ohromením zrudnou tváře. „Co provedl?"

„Jde o to, co podle revolucionářů *neprovedl*. V červenci velel pařížské posádce. Postavil se těm zrůdám, které řádily v Bastile, místo toho, aby jim dovolil pokračovat v povstání."

Princezna se zachvěla. „Co se to jen děje?" zamumlala a ruce propletené v klíně si tiskla tak silně, až jí zbělaly klouby.

Už nechodíme do opery ani do Comédie-Française, kde jsou herci vyslovující repliky, které lze vyložit coby „royalistické“, zahrnuti pískotem a nuceni zmizet z jeviště, a to často pod sprškou jedlých střel. V Tuileriích se však stále držíme zaběhaných pravidel: v úterý a ve čtvrtek se konají *grand-couverts* – veřejné večeře – a v neděli hrajeme karty. Usmívám se při pomyšlení, že jsem veřejné večeře před patnácti lety, když jsme nastoupili na trůn, natolik nenáviděla, až jsem Ludvíka nutila, aby změnil starobylou etiketu a abychom namísto toho měli soukromé *soupers*. Před svými dvacetinami jsem také opovrhovala nejoblíbenější dvorskou zábavou, děsivou lotu podobnou hrou *cavagnole*, potěšení prudérních *collets-montés*, jež už přesáhly třicítku. Nyní si s radostí připomínám ony hloupé rituály a věnuji se jim se zápalem, jenž se rovná mému předchozímu odporu. Pohrdání přenechávám revoluci.

Ludvík očekával, že na svých postech zůstanou též jeho ministři, nebo že budou alespoň součástí nové vlády, přičemž jsme v tomto ohledu počítali s podporou hraběte de Mirabeau v Národním shromáždění. Mirabeau nám navrhl řadu jmen, vynikající delegáty Shromáždění, mezi něž patří i Lafayette, Talleyrand, vévoda de la Rochefoucauld-Liancourt a monsieur Target, právník, jenž před třemi lety tak úspěšně hájil kardinála de Rohan v proslulé *affaire du collier*, když byla Jeho Eminence lstí přesvědčena, aby mým jménem zakoupila obrovitý diamantový náhrdelník. Na premiéra či hlavního ministra byl navržen oblíbený ministr financí Jacques Necker, přičemž Ludvík se domnívá, že to bude úlitba všem zúčastněným. Neckerova liberální přesvědčení se budou líbit Shromáždění i lidu a zároveň je to muž, který je důvěrně obeznámen s manželovou vládou.

Sedmého listopadu se však Mirabeauův domeček z karet hroutí, když s ním Necker odmítá spolupracovat a Národní shromáždění nakonec vydává dekret, že žádný z jeho členů se nesmí stát ministrem ve vládě Jeho Veličenstva. Nechápu, o co Neckerovi jde. Sedíme na trůně v králově formální ložnici a veškerá naděje na kompromis, na spolupráci s revolucionáři, na udržení silné vlády díky ochotnějšímu Shromáždění se bortí v napjaté bitvě o politickou dominanci. Ludvík už přišel o část své moci. V září, když jsme dosud sídlili ve Versailles, si směl ponechat pouze právo prozatímního veta. Všichni francouzští panovníci měli vždy moc přehlasovat soudní dvory, tedy parlamenty, pokud odmítly ratifikovat královy výnosy. Z mého manžela se pozvolna stává bezvýznamná nicka.

Do Tuilerií přijíždí hrabě de Mercy-Argenteau, který je již od mého dětství rakouským velvyslancem u bourbonského dvora. Ujišťuje mne, že dělá, co může, aby přesvědčil mého bratra Josefa, že nás Habsburkové musejí zaštítit. Kdyby stále žila matinka, byla bych si výsledkem Mercyho snah jistější. Josef však vždy byl reformátor s pokrokovými myšlenkami. Nyní si vybavuji císařova slova, jimiž mne v roce 1777 po návštěvě ve Versailles nabádal, abych omezila své výstřelky a náklady: *Zvrat bude krutý a možná ho způsobíš ty sama*. Jejich naléhavost mne dnes pálí stejně bolestně jako před deseti lety.

Dvaašedesátiletý diplomat začíná konečně vypadat na svůj věk. Na spáncích pod parukou se už Mercy nemusí pudrovat, aby dodal vlasům stříbřitý nádech. Z koutků očí se mu jako pavučiny rozbíhají vrásky. Vnímám, že pařížské události ho zneklidňují téměř stejně jako mne. Můj otec František Lotrinský, císař Svaté říše římské a toskánský velkovévoda, zamřel na záchvat mrtvice, když mi bylo devět let. Od té chvíle jako by mi zdvořilý a elegantní hrabě otce nahrazoval. Měli jsme ovšem i neshody